

**UTENOS KOLEGIJOS
MEDICINOS FAKULTETO
SOCIALINĖS GEROVĖS KATEDROS
SOCIALINIO DARBO STUDIJŲ PROGRAMA**

TVIRTINU

Dekanas

Doc. dr. Raimundas Čepukas

2018 – 06 – 20

**SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLOS YPATUMAI, UGDANT SOCIALINĖS RIZIKOS
ŠEIMŲ VAIKŲ POZITYVAUS BENDRAVIMO ĮGŪDŽIUS**

BAIGIAMASIS DABAS

Darbo autorė

SD – 14 I gr. studentė

Audronė Paulauskienė

2018 – 06 – 18

Recenzentė

lektorė

Darbo vadovė

doc. dr.

Iluminata Gaigalaitė

2018 – 06 – 18

Vitalija Bartuševičienė

2018 – 06 – 18

UTENA

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	4
IVADAS	5
1. POZITYVAUSBENDRAVIMO AMPRATA.....	8
2. SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLA, UGDANT SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ VAIKŲ POZITYVAUS BENDRAVIMO ĮGŪDŽIUS.....	12
2.1. Socialinė pagalba socialinės rizikos šeimoms mokykloje.....	12
2.2. Tėvystės įgūdžių ugdymo programos.....	14
2.3. Vaikų dienos centrų veikla.....	18
3. SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLOS YPATUMŲ, UGDANT SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ VAIKŲ POZITYVAUS BENDRAVIMO ĮGŪDŽIUS X CENTRE, TYRIMAS.....	22
3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	22
3.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	23
3.3. Tyrimo apibendrinimas.....	35
IŠVADOS.....	37
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	38
PRIEDAI.....	41
1 priedas. Interviu klausimynas.....	42
2 priedas. Pirmojo informanto užpildytas klausimynas.....	43
3 priedas. Antrojo informanto užpildytas klausimynas.....	45
4 priedas. Trečiojo informanto užpildytas klausimynas.....	47
5 priedas. Ketvirtojo informanto užpildytas klausimynas.....	49

Audronė Paulauskienė. Socialinio darbuotojo veiklos ypatumai, ugdant socialinės rizikos šeimų vaikų pozityvaus bendravimo įgūdžius. Socialinio darbo ištęstinių studijų programos studentės darbas. Vadovė: doc. dr. Vitalija Bartuševičienė. Utenos kolegijos Medicinos fakulteto Socialinės gerovės katedra, Utena 2018.

SANTRAUKA

Temos aktualumas. Šeimoje vaikas mokosi bendrauti, sužino pagrindines socialinio elgesio taisykles. Pozityvus bendravimas yra esminė visų santykių dalis. Dėmesingas, pozityvus auklėjimas veikia kaip apsauginis veiksnys, neleidžiantis pasireikšti agresyviai elgesiui. Socialinio darbuotojo pagalba socialinės rizikos šeimoms labai reikalinga, todėl šiuo metu įgyvendinama Vaiko gerovės 2016 – 2018 metų veiksmų plano įgyvendinimo priemonė – kuriami vaikų dienos centrai savivaldybėse, teikiant nestacionarias dienos socialinės priežiūros paslaugas vaikams ir jų šeimoms (Socialinis pranešimas, 2017). Dauguma vaikų čia suranda draugų, socialiniai darbuotojai (socialiniai pedagogai) moko vaikus iš socialinės rizikos šeimų pozityvaus bendravimo, rūpinasi jų saugumu, organizuoja popamokinį užimtumą.

Baigiamojo **darbo objektas** – socialinio darbuotojo veiklos ypatumai, ugdant socialinės rizikos šeimų vaikų pozityvaus bendravimo įgūdžius. **Darbo tikslas** – išanalizuoti socialinio darbuotojo veiklos ypatumus, ugdant socialinės rizikos šeimų vaikų pozityvaus bendravimo įgūdžius. **Tyrimo charakteristika** – tyrimas atliktas X vaikų dienos centre, apklausti trys Vaikų dienos centre dirbantys informantai: socialinis darbuotojas, socialinis pedagogas, savanoris ir vienas Socialinių paslaugų centro socialinis darbuotojas (darbu su socialinės rizikos šeimomis). Parengtas interviu - klausimynas.

Ištyrus socialinio darbuotojo veiklos ypatumus, ugdant socialinės rizikos šeimų vaikų pozityvaus bendravimo įgūdžius X vaikų dienos centre paaiškėjo, kad: VDC moko vaikus socialinių įgūdžių, pozityvaus bendravimo, tačiau vaikai neturi palaikymo ir ugdymo tęstinumo iš tėvų pusės. Tik VDC darbuotojų gerumas ir ryžtingumas ugdo vaikus pozityviai elgtis, skatina juos mokytis iš vyresniųjų ir sekti jų geru pavyzdžiu; visi darbo metodai (individualus darbas, darbas grupėje, kuris perduodamas per bendrus komandinius žaidimus, mokomųjų filmų bei animacinių filmukų žiūrėjimą ir aptarimą, dailės terapijos užsiėmimus, taikomas skatinimo metodas) įgalina vaikus elgtis pozityviai, kitaip, nei jie yra įpratę; socialinio darbuotojo veikla, susijusi su pozityvaus bendravimo tobulinimu socialinės rizikos šeimose nėra pakankamai efektyvi, nes šios šeimos pačios nenori mokytis ir keistis; VDC darbuotojai, mokydami socialinės rizikos šeimų vaikus pozityvaus bendravimo įgūdžių atlieka tėvų vaidmenį, kuris sąlygoja supratimą apie kitokį bendravimą, moko gero elgesio įgūdžių ir prisitaikymo visuomenėje.

Raktiniai žodžiai: pozityvaus bendravimo įgūdžiai, vaikas, Vaikų dienos centras.

Audronė Paulauskienė. The peculiarities of social worker's activity while developing the positive communication skills of children from the social risk families. The thesis of social work extended study program student. Supervisor: Associate Professor Doctor Vitalija Bartuševičienė. Utena University of Applied Sciences, Faculty of Medicine, Department of Social Welfare. - Utena, 2018.

SUMMARY

The relevance of the topic. Child learns to communicate in the family, thus gets more acquainted with the main rules of social behavior. The positive communication is an essential part of all relations. Attentive and positive upbringing acts as a protective factor, which prevents the rise of aggressive behavior. Social worker's help to risk families is necessary, therefore such 2016-2018 Child's welfare action plan's implementation measures currently are being realized - the establishment of children day care centers in municipalities, the provision of non-stationary day social care services to children and their families (Social report, 2017). Most of children from social risk families find here friends, social workers (social educators) teach them positive communication, take care about their safety and organize after school education.

The object of the thesis - the peculiarities of social worker's activity while developing the positive communication skills of children from the social risk families. **The aim of the thesis** - to analyze the peculiarities of social worker's activity while developing the positive communication skills of children from the social risk families. **The characteristic of investigation** - the investigation was carried out in X Children Day Care Centre, where 3 working informants were interviewed (social worker, social educator, volunteer) and 1 social worker (who directly works with the social risk families) from the Social Services Center. There was prepared interview - questionnaire.

The investigation of the peculiarities of social worker's activity while developing the positive communication skills of children from the social risk families in X Children Day Care Centre revealed that: the personnel seeks to develop children's social skills, positive communication, however, they do not have any support or intentions towards educational continuity from the side of their parents; only a kindness and willingness of X Children Day Care Centre workers motivates children to behave positively, encourages them to learn from the older ones, to follow good examples; all methods of work (individual and work in a group, which is transmitted through common team games, watching and discussing educational films and cartoons, art therapy, the methods of encouragement) enable children to behave positively, differently as they were accustomed; unfortunately, social worker's activity in the development process of positive communication isn't effective enough, as social risk families often do not want to learn and to make any changes; the workers of X Children Day Care Centre rather play "parental" role, which determines children's understanding about completely different communication, improves their better behavior skills and integration into society.

Key words: positive communication skills; Child; Children Day Care.

IVADAS

Šeimoje vaikas mokosi bendrauti, sužino pagrindines socialines taisykles. Namų aplinkoje formuojasi jo jausmų, emocijų pasaulis, nuostatos ir santykis su aplinka. Remiantis prevencijos teorijomis, pagrindinė sąlyga siekiant užkirsti kelią įvairioms problemoms ir negandoms, yra tėvų meilė ir ryšys su vaiku (Kaminskienė, 2012). Pozityvus bendravimas yra esminė visų santykių dalis. Tarpusavio santykiai kuriami remiantis tėvų ir vaikų tarpusavio pagarba, pasitikėjimu. Užmezgamas toks ryšys, kuris skatina vaiko savigarbą. Tėvų/vaiko santykiai šeimoje - tai vieta mokytis, kaip turėtų būti plėtojami santykiai. „Pozityvus vaikų auklėjimas (motiniška šiluma, laiku suteiktas mokymas, disciplina ir teigiamas skatinimas veiklai) teigiamai veikia bet kurio amžiaus vaikų socialinį prisitaikymą“ (Juozulynas ir kt., 2012). Todėl galima daryti prielaidą, kad vaikų elgesį, veikia tie elgesio modeliai, kuriuos pirmiausia demonstruoja tėvai. Socialinės rizikos šeimose tėvai nepakankamai rūpinasi vaikų ugdymu, mažai bendrauja su vaikais. Bendravimo stoka, nesirūpinimas vaiko gerove, išsimokslinimu - daugelio socialinės rizikos šeimų problemos.

Manoma, kad dėmesingas pozityvus auklėjimas veikia kaip apsauginis veiksnys, neleidžiantis pasireikšti agresyviai elgesiui. Viena iš svarbiausių elgesio sutrikimo priežasčių yra susijusi su stabilių, saugių santykių šeimoje trūkumu ir nuolatinės, patikimos tėvų figūros, su kuria galėtų vaikas identifikuotis, nebuvimu.

Socialinio darbuotojo pagalba socialinės rizikos šeimoms labai reikalinga, todėl šiuo metu įgyvendindama Vaiko gerovės 2016–2018 metų veiksmų plano įgyvendinimo priemonė - kuriami vaikų dienos centrai savivaldybėse, teikiant nestacionarias dienos socialinės priežiūros paslaugas vaikams ir jų šeimoms (Socialinis pranešimas, 2017). Nuo 2016 m. vidurio vaikų dienos centrus galėjo lankyti visi vaikai, t. y. ne tik vaikai iš socialinės rizikos ir nepasiturinčių šeimų, bet ir kiti vaikai, tenkinant jų užimtumo, dalyvavimo sociokultūrinėje veikloje ir kitų vaiko įvairiapusę raidą užtikrinančių veiksmų poreikį. Dauguma vaikų čia susiranda draugų, socialiniai darbuotojai ugdo vaikus iš socialinės rizikos šeimų pozityvaus bendravimo, rūpinasi jų saugumu, organizuoja popamokinį užimtumą.

Darbo objektas - socialinio darbuotojo veiklos ypatumai, ugdant socialinės rizikos šeimų vaikų pozityvaus bendravimo įgūdžius.

Darbo tikslas - išanalizuoti socialinio darbuotojo veiklos ypatumus, ugdant socialinės rizikos šeimų vaikų pozityvaus bendravimo įgūdžius.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti pozityvaus bendravimo sampratą.
2. Išanalizuoti socialinio darbuotojo veiklos galimybes, ugdant socialinės rizikos šeimų vaikų pozityvaus bendravimo įgūdžius.

3. Ištirti socialinio darbuotojo veiklos ypatumus, ugdant socialinės rizikos šeimų vaikų pozityvaus bendravimo įgūdžius X vaikų dienos centre.

Darbo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė, siekiant išanalizuoti pozityvaus bendravimo sampratą bei socialinio darbuotojo veiklos galimybes, ugdant socialinės rizikos šeimų vaikų pozityvaus bendravimo įgūdžius.
2. Dokumentų analizė, siekiant apibūdinti Vaikų dienos centro ir socialinio darbuotojo veiklą Vaikų dienos centre.
3. Interviu atliktas, siekiant išsiaiškinti darbuotojo veiklos ypatumus, ugdant socialinės rizikos šeimų vaikų pozityvaus bendravimo įgūdžius Vaikų dienos centre.
4. Content analizė, siekiant reziumuoti reikšmingus duomenis, susijusius su pozityvaus bendravimo įgūdžių ugdymu.

Tyrimo charakteristika. Tyrimas atliktas X Vaikų dienos centre, 2018 m. balandžio mėn., apklausti trys vaikų dienos centre dirbantys informantai (o tai sudaro 100 proc. visų Vaikų dienos centre su vaikais dirbančių darbuotojų): socialinis darbuotojas, socialinis pedagogas ir savanoris, vienas Socialinių paslaugų centro socialinis darbuotojas (darbui su socialinės rizikos šeimomis). Parengtas interviu klausimynas iš septynių klausimų.

Baigiamajame darbe demonstruojami šie socialinio darbo studijų programos studijų rezultatai:

1. Gebėjimas analizuoti ir sisteminti: geba atlikti mokslinės literatūros analizę, pateikiant apibendrinančias išvadas (raštu ar/ir žodžiu).
2. Gebėjimas planuoti ir organizuoti: savo laiką ir karjerą;
3. Tarpasmeniniai gebėjimai: geba sklandžiai ir įtaigiai reikšti savo mintis žodžiu ir raštu, efektyviai komunikuoti profesinėje aplinkoje lietuvių bei užsienio kalba.
4. Išmanyti socialinius ir psichologinius žmogaus ypatumus, socialinę aplinką bei struktūras: geba atpažinti ir įvertinti kliento (asmens, grupės, bendruomenės) poreikius ir stiprybes, kliento psichosocialinį funkcionavimą holistiniu požiūriu.
5. Kurti abibusio pasitikėjimo santykį su klientu, siekiant optimalaus psichosocialinio funkcionavimo ir veikiant neapibrėžtose situacijose: geba profesionaliai komunikuoti teikiant pagalbą asmeniui, šeimai, grupei, organizacijai, bendruomenei.
6. Organizuoti, teikti ir vertinti socialinę pagalbą, taikyti įvairius socialinio darbo metodus, pagalbos strategijas: geba vertinti įstaigos teikiamų socialinių paslaugų efektyvumą ir paslaugų kokybę konkrečioje įstaigoje, dirbdamas grupėje ar komandoje.

7. Plėtoti ir įtvirtinti socialinio darbo profesiją, atliekant tyrimus naujoms socialinio darbo žinioms įgyti ir socialinio darbo praktikai tobulinti: geba vertinti įstaigos teikiamų socialinių paslaugų efektyvumą ir paslaugų kokybę konkrečioje įstaigoje, dirbdamas grupėje ar komandoje.

10. Daryti įtaką socialinei politikai, analizuoti ir vertinti socialinius procesus, pasitelkiant socialinio darbo bei kitų sričių teorijas, šalies bei tarptautinius tyrimus ir praktiką: geba reflektuoti savo profesinę veiklą bei rūpintis savo profesinės savimonės stiprinimu, profesijai adekvačių charakterio savybių ugdymu.

Darbo struktūra ir apimtis. Darbą sudaro įvadas, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, 3 dalys – iš kurių 2 skirta teorinei koncepcijai aptarti ir tiriamoji dalis, išvados, 28 pozicijos cituotų ir naudotų informacinių šaltinių sąrašas, 5 priedai. Darbo apimtis be priedų – 40 puslapių.

1. POZITYVAUS BENDRAVIMO SAMPRATA

Tėvų ir vaiko ryšys atsiranda dar negimus vaikui. Šeimoje formuojasi ryšys ir santykiai tarp tėvų ir vaikų, kurie sąlygos vaiko gebėjimą prisitaikyti suaugusiųjų gyvenime.

„Bendravimas – vaiko socializacijos sąlyga, formuojanti vaiko socialinę patirtį, skatinanti psichinį vystymąsi“ (Čigienė, 2005, p. 36). Todėl sėkmingas vaikų ir tėvų bendravimas lemia visavertį vaiko vystymąsi, kuris užtikrina ne tik geresnį mikroklimatą šeimoje, bet ir augančio vaiko gyvenimo kokybę. Šeimos narių tarpusavio bendravimas yra svarbiausias veiksnys, sąlygojantis šeimos stabilumą ir funkcionavimą. „Bendravimas šeimoje visų pirma pasireiškia komunikatyvine veikla, t.y. pasidalinimu gyvenimiška patirtimi, keitimusi informacija, šeimos ir visuomenės problemų aptarimu, bendrų sprendimų priėmimu, geranoriškos atmosferos šeimoje kūrimu bei darnesnių tarpusavio santykių plėtra, o taip pat emociniu bendravimu, kuris pasireiškia rūpesčiu, išklausymu, empatija bei pozityvių emocijų reiškimu“ (Jušinskienė, Matulevičienė, 2014, p. 2). Bendravimui svarbi tarpusavio sąveika, kuomet jaučiamas bendraujančiųjų poveikis vieno kitam. Taigi bendravimo metu žmonės daro įtaką vieni kitiems: perduoda ir gauna informaciją, keičiasi jausmais, dalinasi rūpesčiais ir pan. Taip vystomi tarpusavio santykiai, kuriems būdinga ilgalaikiai emociniai ryšiai bei tarpusavio įsipareigojimai. Poreikis bendrauti yra labai svarbus vaiko socializacijai. Pozityvus bendravimas yra pozityvios tėvystės pagrindas. Tėvams reikia suvokti, kad bendravimas reiškia kalbėjimą su vaiku, o ne jam. (Drekurs, Soltz, 2007). Tai galima suprasti, kaip savo nuomonės neprimetimo ir siektina pokalbio, kuris atspindėtų ne mūsų norą kaip mes norėtume, kad vaikas elgtųsi, o gebėjimas vaiką prakalbinti, jį išklaudyti ir suprasti.

Tarptautinių žodžių žodyne žodis **pozityvus** (pranc. positif < lot. positivus – sutartas, sąlyginis) turi tris reikšmes: teigiamas, pagrįstas; naudingas, sėkmingas; palankus, pritiriamas. Pozityviai auklėjant, netinkamas elgesys laikomas kaip galimybė mokytis, o vaikai aktyviai įtraukiami, ieškant sprendimo. Klaidinga manyti, kad taip ugdant duodama visiška laisvė vaiko savivalei, niekas nedraudžiama ir nebaudžiama už blogą elgesį. **Pozityvios tėvystės tikslas – auklėti drausmingą, mokantį bendrauti, valdyti savo emocijas vaiką, nenaudojant jokių bausmių** (ypač fizinių) (www.rasa-juknevicienne.lt/uploads/1/2/6/0/.../kaip_vaikus_aukleti_pozityviai.doc).

Jušinskienė, Matulevičienė (2014) akcentuoja pozityvaus bendravimo įtaką vaiko savijautai:

- Vaikas išmoksta įveikti įtampą;
- jaučiasi savimi pasitikintis;
- turi aukštą savivertę;
- prisiima atsakomybę už savo veiksmus;

- yra savarankiškas.

Galima daryti išvadą, kad pozityvus bendravimas padeda vaikui atsiskleisti, pasitikėti savimi ir siekti savarankiškumo bei įsitvirtinimo visuomenėje.

Kalba, kaip tarpusavio komunikacijos priemonė yra labai reikšminga, nes bendraudami žmonės tarpusavyje dalijasi žiniomis, nuomonėmis, perteikia savo jausmus. Informacija perteikiama keliais būdais: kalba (žodinis bendravimas) bei nežodiniu bendravimu, kurį sudaro mimika, gestai, emocijos, žvilgsnis ir t. t. Nežodinis (neverbalinis) bendravimas - vienas iš būdų perduoti pasitenkinimą arba nepasitenkinimą, simpatiją (antipatiją) ar skausmą. Tai išduoda balso tonas, kalbančiojo elgesys, gestai. Jušinskienė, Matulevičienė (2014) pabrėžia, kad nereikia ignoruoti ir kūno kalbos, nes „veiksmai yra gražesni už žodžius“, todėl svarbu kaip tai sakoma, o ne ką sakoma. Nes neverbalinis bendravimas dažnai pasako tai, ką norima nusišypsoti, nutylėti.

Bendravimas susideda iš aktyvaus klausymo, kurio metu stengiamasi suvokti pasakytų žodžių turinį ir kalbėtojo jausmus. Jušinskienė, Matulevičienė (2014), remdamosi Gippenreite (2008) išskiria penkis teigiamus aktyvaus klausymosi rezultatus:

- Susilpnėja arba visiškai pranyksta neigiamos reakcijos.
- kai vaikas jaučiasi išgirstas jis pradeda pasakoti vis labiau.
- aktyvus klausymasis padeda susivokti ir jis pats pradeda spręsti savo problemą.
- vaikas irgi pradeda aktyviai klausyti savo tėvų.
- tėvai pradeda jausti asmeninius pokyčius. Jie tampa jautresni savo vaikui ir jiems

pasidaro lengviau priimti neigiamus jo išgyvenimus. Taikydami aktyvaus klausimosi metodą tėvai įgyja daugiau kantrybės ir rečiau susierzina, žinodami, kodėl vaikas blogai jaučiasi ir netinkamai elgiasi.

Siekiant analizuoti šeimos ir ugdymo įstaigų bendradarbiavimo skatinimą, pozityviosios tėvystės aspektu svarbu apsibrėžti sąvokas, kurios padėtų aiškiau suvokti ir išryškinti esminius dalykus ir atmesti nereikšmingus veiksniai. ***Pagrindinis šeimos ir ugdymo įstaigų bendradarbiavimo pagrindas – vaikas, jo gerovė ir jo harmoninga raida.*** Taigi tiek pedagogai, tiek tėvai turi vadovautis tomis pačiomis ar panašiomis vertybėmis ir siekti tų pačių tikslų – sukurti vaiko harmoningai asmenybės raidai tinkamą aplinką (Burvytė, 2013). Drekurs, Soltz (2007) teigia, kad pozityvus bendravimas - pozityvios tėvystės pagrindas. Todėl tėvams reikia suvokti, kad bendravimas reiškia kalbėjimą su vaiku, taip užsimezga abipusiai tėvų ir vaiko ryšiai. Bendravimas su tėvais sukuria stabilų vaikų gyvenimo būseną, pasitikėjimo jausmą ir patikimumą. Šeimoje tėvai ir vaikai yra susiję natūraliais kasdieniais ryšiais, todėl siekdami nuolat išklausyti vaiką, išgirsti iš jo atgalinį ryšį, nenaudojant bausmių, o užtvirtinant tik paskatinimais, siekiama sukurti abipusę pagarba paremtus tėvų ir vaikų santykius (Braidokienė, Ignatovičienė, 2015). Šios autorės nurodo, kad pozityvios disciplinos koncepcija remiasi šiais principais:

- Ugdoma abipusė pagarba. Tėvai turi išmokyti vienu metu elgtis pagarbiai su savo vaikais bei gerbti save ir elgtis atsižvelgdami į situaciją. Todėl dažnai reikia vienu metu būti geriems, bet ryžtingiems.

- siekiama išsiaiškinti vaiko elgesio priežastis ir nustatyti klaidingus elgesio tikslus. Taigi siekiama keisti klaidingus vaiko įsitikinimus, o ne elgesį, kuris yra tik šių įsitikinimų atspindys.

- skatinamas veiksmingas bendravimas ir gebėjimas spręsti problemas.
- disciplina siekia mokyti vaikus, o ne bausiti ar lepinti.
- koncentruojamasi ne į bausmę, o į problemų sprendimą.
- vietoj pagyrimų naudojami padaršiniai. Padaršiniai leidžia pastebėti pastangas ir pagerėjimą, o ne tik sėkmę. Jie ugdo vaiko savigarbą ir pasitikėjimą savimi.

Galima teigti, kad tiek šeima, tiek ugdymo institucija kartu turėtų mokyti ir auklėti vaiką, vadovaudamos pozityvaus bendravimo principais.

Paauglystė sunkus laikotarpis ne tik vaikui, bet ir tėvams. Todėl iki paauglystės tėvai turi užmegzti kuo tampresnį ryšį su vaikais. Nes šis ryšys lemia vaiko tolesnių santykių vystymąsi. Paaugliai, kurie turi stiprų ryšį su savo tėvais, yra labiau linkę:

- kurti pozityvius santykius su kitais paaugliais ir suaugusiais;
- jausti savo tėvų pasitikėjimą ir norėti išlaikyti šį pasitikėjimą;
- atsakyti kitiems su pagarba ir empatija;
- pasitikėti savimi; šių vaikų savigarbą yra aukštesnė;
- bendradarbiauti su kitais;
- turėti geresnę psichinę sveikatą;
- išklausti tėvų patarimus ir atitinkamai elgtis (Stiprių santykių tarp tėvų ir vaiko kūrimo vadovas: teigiamas, vaiko teisių nuostatomis pagrįstas požiūris. 2012).

Stiprių santykių tarp tėvų ir vaiko kūrimo vadove (2012) nurodoma, kad vaikai šeimose susiduria su žeminančiomis arba juos menkinančiomis bausmėmis, kurios būna įvairių formų, pavyzdžiui, psichologinės bausmės, žodiniai užgauliojimai, išjuokimas, izoliavimas arba vaiko ignoravimas. Jušinskienė, Matulevičienė (2014), pabrėžia, kad nuolatos skubėdami neturime nei laiko, nei kantrybės tinkamai auginti ir ugdyti vaikus. Juk pakelti ranką yra kur kas lengviau nei ilgai ir nuobodžiai vaikui aiškinti, kaip negalima elgtis ir kodėl jam kažkas draudžiama. Vienaip ar kitaip, sprendimą, mušti ar ne, priima tik tėvai, tačiau norime pabrėžti, kad jokios fizinės bausmės nepadės, jei nemokėsite kalbėtis su vaiku (Jušinskienė, Matulevičienė, 2014, p. 7). Socialinės rizikos šeimose pasitaiko tėvų ir vaikų bendravimas ir su smurto apraiškomis. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (aktuali redakcija nuo 2018-07-01) draudžia bet koki

smurtą prieš vaiką, kuriame nurodoma, kad **smurtas prieš vaiką** – veikimu ar neveikimu vaikui daromas tiesioginis ar netiesioginis tyčinis fizinis, psichologinis, seksualinis poveikis, jeigu dėl to vaikas mirė, buvo sutrikdyta jo sveikata, normali raida, jam sukeltas skausmas ar pavojus gyvybei, sveikatai, normaliai raidai ar pažeminta vaiko garbė ir (ar) orumas. Smurtu prieš vaiką taip pat laikoma vaiko nepriežiūra. Smurtu nelaikomi veiksmai, kuriais prieš vaiką panaudojama fizinė jėga ir vaikui sukeliamas fizinis ar psichinis skausmas, kai šiais veiksmais siekiama išvengti didesnio pavojaus vaiko saugumui, sveikatai ar gyvybei ir to negalima pasiekti kitomis priemonėmis.

Dalis tėvų tiksi, kad fizinės bausmės vaikams bus gera pamoka, tačiau tai tik silpnina vaiko ir tėvų ryšį, o stiprūs tėvų ir vaikų santykiai-pozityvios tėvystės ir sveiko vaiko raidos pagrindas. Susilpnėjęs tėvų ir vaiko ryšys gali sukelti emocinių ir elgesio problemų (Jušinskienė, Matulevičienė, 2014). Breidokienė, Ignatovičienė (2015) teigia, kad „vaikas neišmoksta prisiimti atsakomybės, kai jo tėvai labai griežti ir kontroliuojantys arba per daug nuolaidžiauojantys. Vaikas mokosi prisiimti atsakomybę už savo elgesį tada, kai jis skatinamas būti savarankiškas ir jaučiasi gerbiamas bei vertinamas. Labai svarbu suvokti, kad bausmių panaikinimas nereiškia, jog vaikui leidžiama elgtis taip, kaip jis nori. Tėvai turi leisti savo vaikui prisiimti atsakomybę už savo elgesio pasekmes“. Taigi, tėvų bandymai kontroliuoti ir bausti dažniausiai prisideda prie apmaudo, pykčio, nenuoširdumo ir pasipriešinimo.

Apibendrinant galima teigti, kad šeimos santykiai yra asmens vystymosi ir socializacijos pagrindas. Šeima yra pirmoji ir pagrindinė socialinė institucija, į kurią žmogus patenka. Visa tai, kas būdinga šeimos santykiams, sąlygoja santykius su kitais žmonėmis, su mus supančia aplinka ir visuomene, o tai atsiskleidžia per vaikų elgesį ir bendravimą.

Galima teigti, kad bendraudami su vaikais tėvai keičiasi sukaupta informacija, perduoda savo gyvenimiškąją patirtį, išsako savo rūpesčius, pamąstymus išreiškia emocijas. Poreikis pozityviai bendrauti labai reikalingas vaiko socializacijai. Tačiau reikia kalbėtis su vaiku, vadinasi ne tik išsakyti jam savo nuomonę, savo pozicijas, tačiau ir gauti iš vaiko atgalinį ryšį, t.y., vykdyti abipusę komunikaciją. Bendravimas su tėvais sukuria stabilią vaikų gyvenimo būseną, pasitikėjimo jausmą ir patikimumą. **Pozityvus bendravimas remiasi vaikų ir tėvų abipuse pagarba, vaikus siekiama mokyti, o ne bausti, skatinama juos pačius spręsti problemas, o vietoj pagyrimų naudojami padrąsinimai.** Pasitaiko atvejų, kai vaikai šeimose susiduria su fiziniu ar psichologiniu smurtu, vaiko nepriežiūra ar perdėta globa. Tėvai turi mokyti tinkamai elgtis ir leisti savo vaikui prisiimti atsakomybę už savo elgesį.

2. SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLA, UGDANT SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ VAIKŲ POZITYVAUS BENDRAVIMO ĮGŪDŽIUS

2.1. Socialinė pagalba socialinės rizikos šeimoms mokykloje

Žmonių tarpusavio santykiai – svarbus žmogaus socializacijos veiksnys. Jų pagrindu formuojasi žmogaus charakteris, asmenybės kultūros samprata. Sutinkama ir tokių tėvų, kurie ne kartą pakelia balsą ir šaukia ant savo vaikų, dėl menkų jų prasižengimų, nepaklusimo jų valiai, pasitaiko ir smurto atvejų (pradedant sugriebimu ir purtymu ar net mušimu). Tai veikia vaiką neigiamai - ilgainiui vaikai praranda pasitikėjimą tėvais, kaltina save, tampa uždaresni. Vaikystės patirtys lemia, koks tėvas (ar motina) užaugęs vaikas bus savo vaikams.

Burvytė (2013) nurodo, kad būtina, jog vaiko harmoningos asmenybės ugdymo nuostatomis būtų vadovaujamasi tiek šeimoje, tiek ikimokyklinėje įstaigoje visais amžiaus tarpsniais. Pagrindinės nuostatos yra šios:

- Vaiko svarbiausi poreikiai – priklausyti ir jaustis saugiam, todėl tiek tėvai, tiek kiti ugdytojai, gerbdami vaiką ir juo tikėdami, gali padėti vaikui augti pasitikinčiu, atsakingu ir savarankišku žmogumi.
- Vaiko elgesys yra išmokstamas (tiek tinkamas, tiek netinkamas) ir įsitvirtina, jei patenkina vaiko poreikius ir įvairiais būdais pastiprinamas.
- Tėvų bei kitų ugdytojų ir vaikų bendravimas turi būti grįstas empatija, autentiškumu ir priėmimu, o suaugusiųjų ir vaikų teisės ir poreikiai yra vienodai svarbūs.
- Sėkmingos tėvystės ir optimalios vaiko raidos pagrindą sudaro saugus vaiko prisirišimas prie tėvų bei prie grupės auklėtojų ir bendraamžių.

Galima teigti, kad ne visi vaikai (ypač socialinės rizikos šeimų) jaučiasi saugūs, todėl mokykloje, popamokinėje veikloje, mokytojai turėtų formuoti ir įtvirtinti vaiko elgesį tinkama, pozityvia linkme.

Vaikas ugdomas ne tik šeimoje, bet ir vaikų darželiuose bei mokyklose. Šeima ir ugdymo įstaigos įvardijamos kaip vaikų švietimo ir socializacijos pagrindas. Ugdymo institucijose su vaiku dirba mokytojai, psichologai, socialiniai darbuotojai ar socialiniai pedagogai. Taigi, galima pritarti Dapkienės (2002), minčiai, kad „šeima ir ugdymo įstaiga yra pagrindinės institucijos, atsakingos už jaunosios kartos parengimą savarankiškam gyvenimui, už visuomenės ateitį“. Bendromis tėvų ir mokytojų pastangomis vaikas visokeriopai ugdomas. Tarpusavio bendradarbiavimas leidžia mokytojams ir tėvams pažinti vaiką, pamatyti jį įvairiose situacijose, todėl ne tik pedagogai bet ir socialiniai darbuotojai (ir socialiniai pedagogai) atlieka lemiamą vaidmenį plėtojant tėvų ir vaikų bendradarbiavimą. Todėl būtina tėvų ir vaikų bendra veikla, bendri darbai, kurie leidžia tiek

tėvams, tiek vaikams užmegzti stipresnius tarpusavio ryšius, daugiau bendrauti ir bendradarbiauti tarpusavyje.

Jušinskienė, Matulevičienė (2014) nurodo, kad tėvai ugdydami vaikus gali gauti pagalbą mokykloje:

Mokyklos ir socialinių partnerių teikiama socialinė pagalba:

- socialinio darbo mokykloje programų vykdymas siekiant tenkinti ugdytinių socialinius poreikius, spręsti elgesio, bendravimo problemas, užkirsti kelią smurtui prieš vaikus.
- informacijos apie socialiai remtinas šeimas, našlaičius, globojamus, rizikos grupės, mokyklos nelankančius vaikus sisteminimas, rūpinimasis jų gyvenimo sąlygomis, ugdymosi problemų sprendimas, psichologinės pagalbos teikimas.
- bendradarbiavimas su mokyklos pedagogais ir tėvais, jų konsultavimas dėl korekcinio darbo, konfliktinių situacijų mokykloje ar šeimose analizavimas, operatyvus mokyklos nelankymo priežasčių aptarimas ir su tuo susijusių problemų sprendimas.

Pedagoginė, psichologinė, teisinė pagalba mokykloje:

- Socialinis pedagogas (socialinis darbuotojas) siekia padėti vaikams geriau adaptuotis ugdymo įstaigoje, racionaliau išnaudoti visas teikiamas galimybes lavintis, mokytis ir augti savarankiškais piliečiais.
- mokyklos psichologas įvertina ir padeda spręsti mokinio psichologines, asmenybės ir ugdymosi problemas bendradarbiaudamas su mokinio tėvais (globėjais, rūpintojais) ir mokytojais.
- logopedai teikia specialiąją pedagoginę pagalbą mokiniams, turintiems kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų
- specialusis pedagogas teikia specialiąją pedagoginę pagalbą mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) (Jušinskienė, Matulevičienė, 2014).

Vaikui ugdymo institucijoje pozityvų bendravimo santykį turėtų garantuoti pedagogas, tampantis tinkamu modeliu vaiko veiklai ir elgesiui (Monkevičienė, 2003). Tačiau vaikai dalį laiko praleidžia namuose, todėl tėvų pozityvaus bendravimo svarba su vaiku būtina ir reikšminga.

Galima teigti, kad mokykla, pasitelkdama specialistus, padeda spręsti daugelį vaikui (ir jo tėvams bei globėjams) iškylančių problemų (tame tarpe ir su bendravimu susijusias problemas).

Apibendrinant galima teigti, kad vaiko socializacija prasideda šeimoje ir tęsiasi vaikų darželiuose bei mokyklose. Vaikystės patirtys lemia, koks tėvas (ar motina) užaugęs vaikas bus savo vaikams. Mokykloje ar užklasinėje veikloje vaikai susiduria su mokytojais, socialiniais darbuotojais ar socialiniais pedagogais, jų dėka skatinamas šeimų tarpusavio bendravimas ir bendradarbiavimas (ypač skatinamos tampriau bendrauti socialinės rizikos šeimos). Tokioms

šeimoms teikiama mokyklos ir socialinių partnerių, pedagoginė, psichologinė, teisinė pagalba mokykloje.

2.2. Tėvystės įgūdžių ugdymo programos

Pozityvi tėvystė yra siejama su tinkama vaiko globa, išmintinga kontrole ir efektyvia pagalba, atliepiančią fizinius, psichologinius, intelektinius, socialinius ir dvasinius vaiko vystymosi poreikius. Kaip kiekvienai veiklai, tėvystei reikalingos žinios ir gebėjimai. Analizuojant vaikų apleistumo ir smurto šeimose apraiškas pastebėta, kad tėvams trūko žinių apie vaiko poreikius, vaiko vystymąsi, amžiaus tarpsnių ypatumus, fizinę priežiūrą (mitybą, aprangą, higieną) ir tinkamą drausminimą (Liobikienė, 2009).

Visi tėvai myli vaikus, tačiau ne visiems pavyksta tą meilę parodyti ir išreikšti, todėl yra kuriamos pozityvios tėvystės ugdymo programos. Lietuvoje yra nemažai tėvystės ugdymo programų (STEP tėvų mokymo programa; Mokykla tėvams ir auklėtojams, Tėvai vaikams - vaikai tėvams ir kt.), kuriomis siekiama pagerinti mikroklimatą šeimose, sukurti šiltesnius santykius mokykloje ar kitose ugdymo institucijose. Tėvystės ugdymo programos tikslas – formuoti pozityvios tėvystės nuostatas, tėvams suteikti žinių apie vaikų ugdymą ir auklėjimą, stiprinti jų bendravimo su vaikais įgūdžius.

Programos uždaviniai:

- suteikti žinių apie skirtingo amžiaus vaikų raidos ypatumus ir poreikius, problemines vaikų ugdymo situacijas, jų įveikimo galimybes, pozityvius drausminimo būdus, vaikų ir tėvų teises, pareigas ir atsakomybę;
- tobulinti tėvų bendravimo su vaikais įgūdžius, gebėjimą tinkamai suvokti vaikų poreikius ir numatyti jų tenkinimo galimybes;
- formuoti nuostatą siekti pozityvių santykių šeimoje, skatinti sąmoningai rinktis ir taikyti tinkamus vaikų auklėjimo būdus (Bendravimo su vaikais tobulinimo kursų programa, 2013).

Programoje nagrinėjamos temos: vaiko raidos ypatumai, tarpasmeniniai santykiai šeimoje, probleminės vaiko ugdymo situacijos, pateikiama teisinė informacija.

Viena tokių programų - „Dr. Thomas Gordon Pozityvios Tėvystės įgūdžių lavinimo programa“ (Parent Effectiveness Training – P.E.T.) užauginusi jau ne vieną kartą savarankiškų, savimi pasitikinčių ir aplinkinius gerbiančių vaikų skirtingose šalyse visame pasaulyje. Ši programa jau gyvuoja 55 metus ir vis dar yra sėkmingai naudojama 50 skirtingų pasaulio šalių. Programos idėja – tai siekis sukurti stiprų tėvų ir vaikų tarpusavio ryšį, kuris pažadintų vaiko pasitikėjimą savimi ir leistų skleisti jo kūrybiškumui, o tėvus įgalintų sėkmingai spręsti vaiko ugdymo ir

auklėjimo klausimus, jaustis laimingais ir savimi patikinčiais tėvais. Trumpai apibūdinsime šią programą:

- Programoje taikoma efektyvių metodų sistema, besiskirianti nuo kitose tėvų įgūdžių tobulinimo programose naudojamų metodų, kadangi šie metodai orientuojasi į praktinių įgūdžių formavimą, praktinių kompetencijų ugdymą. Tai daug svarbiau nei formaliai suteiktos žinios, kadangi žinių išmokimas nereiškia, kad asmuo sugebės pasinaudoti jomis kasdieniniame gyvenime.

- Programa ne kartą profesionaliai ir nepriklausomai vertinta, siekiant įsitikinti, ar ji tinkamai įgyvendinama, ar daro poveikį. Vertinimo metu nustatyta, kad programa – tai nėra formalių žinių kursas, kurias išklausę tėvai sėkmingai pamiršta, tačiau praktinio ugdymo metodas, kuris vėliau tampa priemone tėvams sėkmingai spręsti vaiko auklėjimo ir ugdymo situacijas, su kuriomis susiduriama kasdieniame gyvenime.

- Dalyvaudami programoje tėvai išmoka patys susivokti savo jausmuose, išreikšti savo norus ir poreikius, įveikti sunkumus ir stresus, pažinti ir suprasti tikruosius vaikų jausmus, valdyti nepriimtina vaikų elgesį be prievartos, ugdyti vaiko atsakomybę ir savarankiškumą, skatinti vaiką bendradarbiauti ir stiprinti jo pasitikėjimą savimi, kalbėti su vaikais, kad jie klausytų ir dar begalę kitų dalykų, nes programoje taikoma efektyvių metodų sistema, besiskirianti nuo kitose programose naudojamų metodų.

- Auklėdami vaikus pagal šią programą tėvai sukuria tokius santykius su vaikais, kai vaikai jaučia, kad gali pasidalinti su tėvais savosiomis problemomis, išgyvenimais, svajonėmis, vietoje to, kad jas slėptų savyje, išmoka vidinės disciplinos, savikontrolės bei vidinės atsakomybės (Dr. Thomas Gordon Pozityvios Tėvystės įgūdžių lavinimo programa, 2009).

Aptarsime dar vieną STEP tėvų ugdymo programą. STEP programos idėjos yra šios:

- Žmonės yra lygūs, ir nors jie gali skirtis savo amžiumi, visi jie yra verti žmogiškosios pagarbos

- Elgesys yra tikslingas. Svarbiausias žmogaus – vaiko ir tėvo – gyvenimo tikslas – priklausyti.

- Būtent šeimoje formuojasi svarbiausi vaiko įsitikinimai.

- Šie įsitikinimai – vaiko asmenybės pagrindas; jį veikia įvairūs gyvenimo šeimoje veiksniai: gimimo eiliškumas, šeimos atmosfera, auklėjimo metodai.

- Remdamasis šiais įsitikinimais, vaikas formuoja savo asmenybės bruožus ir kuria tam tikrus elgesio modelius - gyvenimo stilių. Pagal susiformavusį gyvenimo stilių tenkinamas priklausymo (šeimai, bendraamžiams, kolegoms) poreikis (Jonynienė, 2013).

Jonynienė (2013) pateikia šios programos uždavinius:

- suteikti tėvams žinių apie vaiko netinkamo elgesio tikslus bei vaiko raidą įtakančius veiksnius;
- stiprinti demokratinį tėvų požiūrį į bendravimą su vaiku;
- ugdyti efektyvaus bendravimo įgūdžius (tokius kaip vaiko netinkamo elgesio tikslo atpažinimas, drąsinimas, atspindintis klausymasis, „Aš“ kalba, alternatyvų paieška sprendžiant problemas, natūralios ir loginės elgesio pasekmės, drausminimas pozityviais metodais ir t. t.);
- drąsinti tėvus efektyvaus auklėjimo įgūdžius taikyti šeimoje;
- puoselėti tėvų pasitikėjimą savimi – savo mintimis, idėjomis ir gebėjimais auklėti vaiką.

Šios mokymų programos metu tėvai mokomi ugdyti vaiko atsakomybę per pasitikėjimą drąsinimą (palaikymą). Šios programos metu tėvai buvo mokomi pozityvaus bendravimo įgūdžių- „čia ir dabar“ (tai procesas, kuris vyksta čia ir dabar ir mokymasis reaguoti į dabartinę situaciją), o ne gyventi praeitimi ar ateitimi.

Lietuvoje dalis Suaugusiųjų ir jaunimo švietimo centrų (kaip neformaliojo švietimo organizacijos) organizuoja kursus ir skatina dalyvauti tėvus „Bendravimo su vaikais tobulinimo kursų programoje“.

Rengiami ir pozityvios tėvystės mokymai tėvams, kurie norėtų daugiau sužinoti apie vaikų netinkamo elgesio korekcijas, bendravimo ypatumus (pozityvus bendravimas su vaikais ir tokio bendravimo taisyklės; vaiko elgesio valdymas ir korekcija; leistino elgesio ribų nustatymas, pozityvios disciplinos principai ir t.t.). Ši paslauga labai reikalinga jaunoms šeimoms, mokantis pozityvaus bendravimo su vaiku bei suteikia galimybę geriau pažinti vaiką, kaip asmenybę.

Dėl netinkamo elgesio su vaikais pasitaiko tėvų, kuriuos už numatytus administracinius teisės pažeidimus miesto ar rajono savivaldybės įpareigojo išklaudyti kursus, kurie moko pozityvaus bendravimo su vaikais.

Nuo 2012 m. Lietuvoje priimtas „Įpareigojimo išklaudyti bendravimo su vaikais tobulinimo kursus vykdymo tvarkos aprašas“, kuris teismo sprendimu įgalioja tėvus išklaudyti bendravimo su vaikais tobulinimo kursus, vystančius prie pedagoginės psichologinės tarnybos ar kitos švietimo pagalbos įstaigos. Kurių tikslas - suteikti tėvams žinių apie pozityvią tėvystę, stiprinti jų socialinius ir bendravimo su vaikais įgūdžius. Juos gali vesti šių tarnybų, švietimo pagalbos įstaigų, mokyklų, įmonių, organizacijų psichologai, socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, turintys ne mažesnę kaip 3 metų praktinio vaikų ir tėvų konsultavimo emocijų, vaiko raidos, elgesio problemų, tėvų bendravimo su vaikais (Įpareigojimo išklaudyti bendravimo su vaikais tobulinimo kursus vykdymo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. gruodžio 12 d. nutarimu Nr. 1517). Kursus organizuoja ir jų rengimą užtikrina savivaldybės savo nustatyta tvarka. Kursus gali vesti pedagoginių psichologinių tarnybų, švietimo pagalbos įstaigų, mokyklų,

įmonių, organizacijų psichologai, socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, turintys ne žemesnį nei magistro kvalifikacinį laipsnį ir ne mažesnę kaip 3 metų praktinio vaikų ir tėvų konsultavimo emocijų, vaiko raidos, elgesio problemų, tėvų bendravimo su vaikais ar kilus tėvų ginčui dėl vaiko klausimais darbo patirtį. Rekomenduotina, kad kursus kartu vestų 2 skirtingų specialybių vedantieji (Bendravimo su vaikais tobulinimo kursų programa, 2013).

Aptarėme nemažai pozityvios tėvystės ugdymo programų, tačiau geriausia ir tobuliausiai vaikai ugdomi kiekvieno mūsų pavyzdžiu. Kuraitė (2012) teigia, kad jei tėvai tarpusavyje (ar su kitais artimaisiais) bendrauja pagarbiai ir mandagiai, tai vaikas visa tai stebi ir pats mokosi atsiprašyti, paprašyti, padėkoti. Tačiau socialinės rizikos šeimose augantys vaikai ne visada mato tinkamą bendravimo pavyzdį savo šeimose, todėl dažnai būna tiesmukiški, grubūs, reikalaujantys ir dažnai užsispyrę ir neperkalbami. Todėl jiems reikia mokytis socialinių ir emocinių įgūdžių. Socialiniai darbuotojai (socialiniai pedagogai) dirbdami su vaikais moko juos kaip elgtis tam tikrose situacijose, kaip išreikšti savo jausmus, dalintis daiktais ir pan. Savo praktiniu pavyzdžiu, bendra veikla vaikai ugdomi, siekiant, kad jie kartotų rodomus teigiamus gražaus elgesio pavyzdžius,. Svarbu paaiškinti vaikams, kodėl reikia elgtis vienaip ar kitaip (reikia mokyti vaikus elgti kitaip, jiems paaiškinant kodėl taip reikia elgtis), supažindinti su visuomenėje priimtinomis gyvenimo normomis, puoselėti ir ugdyti bendžmogiškasias vertybes.

Dažnai socialinės rizikos šeimose vaikai kartoja ne tik žodžius, bet ir veiksmus, manieras, kurie toleruojami jų šeimose. Dažnai tokiose šeimose trūksta elementarių žinių kaip bendrauti su vaiku, todėl dažnas tėvas nieko nedaro, leidžia jiems elgti kaip patys nori. Tokie vaikai dažnai nevaldomi ir nepasiduoda kontrolei. Kiti tėvai su vaikais elgiasi griežtai ir agresyviai, todėl jų atžalos išmoksta netinkamo elgesio ir visa tai atkartoja bendraudami su kaitais. Dažnai vaikai supykę rėkauja, mēto daiktus, nes jie nemoka kontroliuoti savo impulsyvaus elgesio, nes savo šeimose mato tik tokį pavyzdį. Socialiniai darbuotojai stengiasi susidraugauti su tokiomis šeimomis, žinoma iki tam tikros ribos, prisiderinti aiškiai kalbėti apie vaikus, apie jų ugdymą ir kontrolę. Galima pastebėti, kad socialiniai darbuotojai motyvuoja socialinės rizikos šeimas, keistis, tačiau tas sunkiai pavyksta, nes pačios šeimos visiškai nenori keistis, nes šios šeimos neįžvelgia nei savo, nei savo vaikų problemų ir nesuvokia, kad vaiko elgesys priklauso nuo situacijos šeimoje.

Visuomenėje dažnai socialinės rizikos šeimos vertinamos labai prastai, mažai sulaukia palaikymo už savo šeimos ribų. Rimkus, Žemgulienė (2013) pastebi, kad reikia išjudinti ir mobilizuoti šių asmenų socialinį tinklą, kad ir kiti bendruomenės nariai, organizacijos prisidėtų teikiant pagalbą, palaikymą šioms šeimoms, nes visai gali lemti šių šeimų pokyčius. Todėl socialiniai darbuotojai moko vaikus savo elgesio pavyzdžiu, nuosekliai, nes vaiko elgesį, anot Kuraitės (2012), formuoja pasikartojantys mūsų veiksmai, o ne pavienės gero ar blogo elgesio

apraškos. Vieta, kur socialiniai darbuotojai gali mokyti pozityvaus bendravimo - vaikų dienos centrai, apie kuriuos pakalbėsime kitame poskyryje.

Apibendrinant galima teigti, kad pozityviai tėvystei reikalingos žinios ir gebėjimai. Tačiau ne visiems tėvams užtenka žinių apie vaiko poreikius, vaiko vystymąsi, amžiaus tarpsnių ypatumus, fizinę priežiūrą (mitybą, aprangą, higieną) ir tinkamą drausminimą, todėl tėvystės taip pat reikia mokyti. Šiam tikslui kuriamos pozityvios tėvystės ugdymo programos. Šių programų dėka tėvai gauna žinių apie vaiko raidos ypatumus, vaiko poreikius, mokosi spręsti problemines situacijas naudodami pozityvaus drausminimo būdus, siekia formuoti pozityvius santykius šeimose. Suaugusiųjų ir jaunimo švietimo centrai organizuoja kursus ir skatina dalyvauti tėvus išklausančiomis mokymais, tačiau dažnai tokie mokymai yra skirti socialinės rizikos ar dėl netinkamo elgesio su vaikais besielgiantiems tėvams, kurie už numatytus administracinius teisės pažeidimus įpareigoti išklausti šiuos kursus. Kursus organizuoja ir jų rengimą užtikrina savivaldybės savo nustatyta tvarka. Kursus gali vesti pedagoginių psichologinių tarnybų, švietimo pagalbos įstaigų, mokyklų, įmonių, organizacijų psichologai, socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, turintys ne mažesnę kaip 3 metų praktinio darbo patirtį. Socialiniai darbuotojai motyvuoja socialinės rizikos šeimas, pozityviems pokyčiams, tačiau tai sunkiai pavyksta, nes pačios šeimos neįžvelgia nei savo, nei savo vaikų problemų. Todėl būtina „išjudinti“ ir plėsti šių asmenų socialinį tinklą, kad ir kiti bendruomenės nariai, organizacijos prisidėtų teikiant pagalbą, palaikymą šioms šeimoms.

2.3. Vaikų dienos centrų veikla

Įgyvendindama Vaiko gerovės 2016–2018 metų veiksmų plano įgyvendinimo priemonę, kuria siekiama plėsti vaikų dienos centrus savivaldybėse, teikiant nestacionarias dienos socialinės priežiūros paslaugas vaikams ir jų šeimoms, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2016 m. konkurso būdu valstybės biudžeto lėšomis finansavo 250 vaikų dienos centrų projektus, kuriems įgyvendinti buvo skirta 3,2 mln. eurų (0,5 mln. eurų daugiau nei 2015 m.) (Socialinis pranešimas, 2017). Tame pačiame Socialiniame pranešime (2017) nurodoma, kad nuo 2016 m. vidurio **vaikų dienos centrus (VDC)** galėjo lankyti visi vaikai, t. y. ne tik vaikai iš socialinės rizikos ir nepasiturinčių šeimų, bet ir kiti vaikai, tenkinant jų užimtumo, dalyvavimo sociokultūrinėje veikloje ir kitų vaiko įvairiapusę raidą užtikrinančių veiksmų poreikį. **Socialinės rizikos šeima** - šeima, kurioje auga vaikai iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą socialinę paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl iškyla

pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi ir saugumui (LR Socialinių paslaugų įstatymas, 2006).

Vaitkienė (2013) pastebi, kad probleminėse šeimose (socialinės rizikos šeimose) augantys vaikai neugdomi, nelanko mokyklos arba lanko ją blogai, namuose neužtikrinama pamokų ruošia. Dėl nepakankamų tėvų pajamų ar atsainaus požiūrio į vaikus ne kiekvienas vaikas gali lankyti būrelius ar kitas papildomo ugdymo įstaigas. Ją papildė ir Kvieskienė (2005), kad skurstančių šeimų vaikai dažnai neturi sąlygų išsiugdyti elementarių socialinių įgūdžių, pasinaudoti neformalaus ugdymo institucijų teikiamomis paslaugomis, nes pastarosios dažniausiai yra mokamos. Todėl galima teigti, kad vaikų dienos centrai užtikrina galimybę šių šeimų vaikų tobulėjimui, ugdymui ir priežiūrai. Vaitkienė (2013) detalizuoja, kad vaikų dienos centrai suteikia galimybę socialinės rizikos šeimų vaikams įsitraukti į naudingą, jiems įdomią veiklą, padeda keisti vertybes, plėsti akiratį, adaptuotis visuomenėje, atitraukti vaikus nuo kenksmingo gatvės poveikio, sudaro sąlygas ruošti pamokas, gauti specialistų konsultacijas (psichologo, socialinio pedagogo ir t.t.). Galima pastebėti, kad vaikų dienos centruose ugdomi ne tik vaikai, bet teikiama socialinės paslaugos ir šių vaikų šeimos nariams. Dažnai vaikų tėvai informuojami, konsultuojami apie jiems rūpimus bei su jų vaikais susijusiais klausimais. Vaikams yra ugdomi ir užtvirtinami kasdieniai socialiniai įgūdžiai (bendravimo ir bendradarbiavimo, darbiniai įgūdžiai, mokoma savitvarkos ir t.t.).

X Vaikų dienos centras savo veiklą pradėjo nuo 2014 m. rugsėjo 1 d. Vaikų dienos centro paslaugų gavėjais gali būti socialinės rizikos šeimų ir kitų socialinių problemų turinčių šeimų vaikai ir jų tėvai. **Tikslas** – teikti kompleksinę pagalbą socialinės rizikos ir kitų socialinių problemų turinčioms šeimoms ir vaikams siekiant pagerinti jų gyvenimo kokybę ir sumažinti socialinę atskirtį.

Uždaviniai:

- ugdyti ir palaikyti vaikų ir šeimos narių socialinius bei gyvenimo įgūdžius;
- organizuoti prasmingą laisvalaikio užimtumą;
- skatinti vaikų kūrybiškumą ir sudaryti sąlygas saviraiškai ir savirealizacijai;
- padėti šeimai įveikti socialines problemas, užtikrinti sąlygas vaikui augti šeimoje.

X vaikų dienos centre vykdoma programa „**Kelias į ateitį**“ skirta 14-18 m. paauglių savęs pažinimo, kompetencijų bei motyvacijos didinimui – siekiant padėti pasirengti jaunuoliams savarankiškam gyvenimui šiandieninėje visuomenėje. Vienas iš programos uždavinių - ugdyti pozityvaus bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius. Programos „Kelias į ateitį“ dalyviai – vaikų dienos centrą lankantys paaugliai, amžiaus grupė nuo 14 iki 18 metų, kuriems sunku suprasti save, kuriems trūksta motyvacijos bei kurie nemoka planuoti savo ateities.

Šios programos pagrindinės temos: *socialinė kompetencija bei motyvacija, bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžiai, problemų sprendimas, profesinis orientavimas.*

*Vaikų dienos centre ugdomi **bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžiai**:*

- Bendravimo veiksniai;
- Bendravimo stiliai;
- Aktyvus klausymas;
- Neverbalinis bendravimas;
- Komunikacijos procesas;
- Komunikacijos procesą veikiantys filtrai;
- Bendradarbiavimas;
- Pozityvus, tvirtas elgesys bendraujant.

Gray (1999) aiškina, kad tėvai (mokytojai) turėtų auklėti vaikus nesiremiant baime, grasinimais, pykčiu, bet meile supratimu ir paskatinimais. Galima pastebėti, kad šiame centre ugdomi bendravimo įgūdžiai, kurie pereina į pozityvaus bendravimo įgūdžius, nes ***vaikų dienos centre dirbantys darbuotojai moko vaikus tinkamo elgesio, skatina teigiamą vaiko elgesį pagyrimais ir apdovanojimais, moko kontroliuoti savo elgesį, mokytis iš savo elgesio pasekmių.***

Vaikų dienos centro socialinė pedagogė ir socialinė darbuotoja stengiasi įtraukti ir vaikų tėvus dalyvauti ne tik šventinėse veiklose, bet ir pokalbiuose bei mokymuose, tačiau ne visuomet pavyksta juos prisišaukti, nes jie dažnai ignoruoja bet kokius mokymus. Kaip nurodo Burvytė (2013), tėvų įtraukimas į pozityvių bendravimo santykių modeliavimą gali sudaryti įvairių konfliktinių situacijų, kadangi ne visų tėvų požiūris į ugdymą gali būti toks, koks numatytas ugdymo programoje. Šeimos nestabilumas ir neužtikrinta vaiko ateitis ypač destruktiviai veikia jo raidą.

Tačiau pagrindinė vaikų dienos centrų veikla orientuota į vaikų užimtumą, nes užimtumas - tai prevencinis veiksnys, lemiantis sėkmingą vaiko socializaciją visuomenėje. Kvieskienė (2002) pastebi, kad vaikų ir jaunimo užimtumas, tinkama socialinė politika, kuri yra svarbus veiksnys darantis įtaką vaiko elgesio korekcijai ir negatyviai socializacijai. Skirmantienė (2013) pabrėžia, kad vaikų įsitraukimas į neformaliąją veiklą didina ir plėtoja jaunų žmonių kompetencijas, įtvirtina pozityviąją socializaciją.

Apibendrinant galima teigti, kad vaikų dienos centruose ugdomi ne tik vaikai, bet teikiama socialinės paslaugos ir šių vaikų šeimos nariams. Dažnai vaikų tėvai informuojami, konsultuojami apie jiems rūpimus bei su jų vaikais susijusiais klausimais. Vaikams yra ugdomi ir užtvirtinami kasdieniai socialiniai įgūdžiai (bendravimo ir bendradarbiavimo, darbiniai įgūdžiai, mokoma savitvarkos ir t. t. Tačiau pagrindinė vaikų dienos centrų veikla orientuota į vaikų

užimtumą, nes užimtumas - tai prevencinis veiksnys, apsaugantis vaikus žalingų įpročių, betikslinio slankiojimo gatvėje bei lemiantis sėkmingą vaiko socializaciją visuomenėje.

3. SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLOS YPATUMŲ, UGDANT SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ VAIKŲ POZITYVAUS BENDRAVIMO ĮGŪDŽIUS X VAIKŲ DIENOS CENTRE, TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Tyrimo tikslas – išanalizuoti socialinio darbuotojo veiklos ypatumus, ugdant socialinės rizikos šeimų vaikų pozityvaus bendravimo įgūdžius

Tyrimo charakteristika: iškeltam darbo tikslui pasiekti buvo pasirinktas kokybinis tyrimo metodas

Interviu, kaip tyrimo metodas, pasirinktas siekiant gauti tyrimo tikslui būtiną informaciją. Šis metodas suteikia platesnes galimybes išsamiau pažinti tiriamąjį asmenį. Tyrimui pasirinkta patogioji atranka K. Kardelis (2002) teigia, kad patogiąją atranką sudaro tyrimo dalyviai, kuriuos nesunku rasti, atsižvelgiant į tyrėją dominančias tiriamųjų charakteristikas. Apklausa vyko tyrėjai užsirašant svarbiausias mintis.

Informantai: X vaikų dienos centre dirba socialinis darbuotojas, socialinis pedagogas, ir savanoris. Tyrimo dalyvavo trys X vaikų dienos centro darbuotojai (socialinis darbuotojas, socialinis pedagogas ir savanoris, dirbantis centre daugiau nei vienerius metus ir vienas Socialinių paslaugų centro socialinis darbuotojas (dirbantis su socialinės rizikos šeimomis). Dalyvavusieji tyrime apklausti remiantis šiais etikos principais:

1. Informantai buvo asmeniškai supažindinti su tyrimu, jo tikslu, buvo atsakyta į jiems iškilusius klausimus.
2. Tyrimas buvo atliekamas remiantis savanoriškumo principu, kadangi informantai turėjo laisvą galimybę apsispręsti dėl dalyvavimo jame.

Tyrimo duomenys analizuoti, naudojant kokybinę interviu turinio (content) analizę.

Kaip teigia Bitinas ir kt. (2007), content analizės privalumas – galimybė analizuoti didelės apimties tekstus. Content analizės metu informacija klasifikuojama ir grupuojama į kategorijas. Analizė remiasi šiais žingsniais: tyrėja kelis kartus skaito tekstą, siekdama suvokti jo prasmę ir nesiremti savo išankstinėmis nuomonėmis; tekstas „išardomas“ į atskiras dalis, kuriose atspindi esminiai aspektai ir kontekstas, kuriame šie aspektai egzistuoja; „išardytas“ tekstas pateikiamas atskirais teiginiais; kiekvienam teiginiui suformuluojama atskira subkategorija; kelioms subkategorijoms suformuluojama kategorija, kuri vėliau ir analizuojama.

3.2. Tyrimo rezultatų analizė

Vaikų dienos centrai teikia kompleksinę pagalbą, kurios tikslas - ugdyti pozityvaus bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius, organizuoti tinkamą vaikų užimtumą po pamokų, ugdyti vaikų atsparumą socialinės rizikos veiksniams. Kiekvienas dienos centras stengiasi kuo geriau tenkinti konkrečios klientų grupės poreikius. Tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti informantų charakteristikas (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Tyrimo dalyvių charakteristika

Informantų koduotė ir lytis	Išsilavinimas	Darbo stažas	Kvalifikacija
T1 (moteris)	Aukštasis universitetinis	6 m. (šiam centre 4 m.)	Socialinė pedagogė
T2 (moteris)	Aukštasis universitetinis	15 m. (šiam centre 4 m.)	Socialinis darbuotojas
T3 (moteris)	Aukštasis universitetinis	15 m. (šiam centre 4 m.)	Socialinis darbuotojas (dirbantis su socialinės rizikos šeimomis)
T4 (moteris)	Studijuoja socialinį darbą Vilniaus MRU.	VDC savanoriauja daugiau nei metus	Savanorė

Išanalizavus informantų demografines charakteristikas išryškėjo, kad trys informantai, šio centro darbuotojai turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą. Visi informantai šiame Vaikų dienos centre dirba nuo pat jo įsikūrimo (4 metus). Tačiau, kaip nurodė informantai, tai ne pirmoji jų darbo vieta, todėl bendras jų darbo stažas ilgesnis.

Išanalizavus informantų prisistatymus, galima teigt, kad informantų išsilavinimas ir darbo patirtis padeda socialinės rizikos ir kitų socialinių problemų turinčioms šeimoms bei jų vaikams pagerinti jų gyvenimo kokybę ir sumažinti socialinę atskirtį.

Pirmu klausimu darbo autorė teiravosi informantų, kokias veiklas labiausiai mėgsta vaikų dienos centrą lankantys vaikai (žr. 2 lentelę). Išskirtos 4 kategorijos: aktyvūs užsiėmimai, meniniai užsiėmimai, pasyvūs žaidimai, mokomieji filmai. **Aktyvūs užsiėmimai** išskiriami į 2 subkategorijas: žaidimai sporto salėje ir žaidimai lauke. **Meniniai užsiėmimai** išskiriami į 3 subkategorijas: spalvinimas, piešimas, vėlimas iš vilnos, karpymas. **Pasyvūs žaidimai** išskiriami į 2 subkategorijas: stalo žaidimai, žaidimai kompiuteriu. **Mokomieji filmai** išskiriami į dvi subkategorijas: geroji animacija, mokomieji filmai.

Veiklos, kurias labiausiai mėgsta VDC lankantys vaikai

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTIS TEIGINYS
Aktyvūs užsiėmimai	Žaidimai sporto salėje	Patinka ir krepšinis, ir tinklinis.
	Žaidimai lauke	Lauke žaidžiame kvadrata, įvairias estafetes.
		Patinka bėgioti, važinėti dviračiu, keliauti.
		Vaikams patinka žygiai, išvykos.
		Judrieji žaidimai.
		Aktyvias veiklas tiek VDC, tiek gamtoje.
Meniniai užsiėmimai	Spalvinimas, piešimas	Patys mėgsta piešti. Dabar labai madinga mandalas spalvinti .
	Vėlimas iš vilnos	Vaikams patinka iš vilnos gniužulėlio daiktus padaryti. Patinka velti.
	Karpymas	Labai gražiai karmo. Iškerpa visokias gėles, tada klijuoja.
Pasyvūs žaidimai	Stalo žaidimai	Patinka loto, įvairios dėlionės.
	Žaidimai kompiuteriu	Mėgsta žaisti kompiuterinius žaidimus.
		Žaidžia ir išmaniaisiais telefonais.
Mokomieji filmai	Geroji animacija	Mėgsta senuosius filmukus žiūrėti.
	Mokomieji filmukai	Apie gamtą žiūri, žvėrelius.

Aktyvūs užsiėmimai tiek sporto salėje, tiek lauke leidžia vaikams išsikrauti, išlieti per dieną susikaupusią energiją, kuri pamokų metu buvo stabdoma ir kontroliuojama. Meniniai užsiėmimai ugdo vaikų kūrybiškumą, padeda jiems atrasti save, veikia kaip terapija. Pasyvūs stalo žaidimai ugdo vaikų išmonę, moko susikaupimo, suteikia galimybę išlikti ramiems. Mokomieji filmukai, ypač senoji animacija moko gėrio, grožio, draugiškumo. Mokomieji filmukai padeda vaikams susipažinti su gamtos paslaptimis, žvėreliais, augalais.

Apibendrinant galima teigti, kad aktyvūs užsiėmimai padeda vaikams išsikrauti, išlieti per dieną susikaupusią energiją, pasyvūs stalo žaidimai moko susikaupimo, bendravimo, meninė veikla atskleidžia vaikų kūrybiškumą, moko sukaupti dėmesį, per įvairias veiklas mezgasi tarpusavio bendravimas ir bendradarbiavimas. Mokomieji filmai ugdo vaikų gerumą, draugiškumą.

Antru klausimu darbo autorė teiravosi, ar bendraujama su vaikų, lankančių dienos centrą tėvais mokytojais. Prašyta pasakyti jei žino nuomonę šių vaikų elgesio ar kitus pokyčius (žr. 5 lentelę). Išskiriamos 3 kategorijos: pozityvus bendravimas su mokytojais ir socialine pedagoge, bendravimo su vaikų tėvais stoka, netinkamas elgesys mokykloje. **Pozityvus bendravimas su mokytojais ir socialine pedagoge** išsiskiria į vieną subkategoriją: pagerėjo mokymosi rezultatai **bendravimo su vaikų tėvais stoka** išsiskiria į 3 subkategorijas: nesidomėjimas vaikais, vaikų ir tėvų bendravimo problemos, tėvų nenoras dalyvauti bendroje VDC veikloje, **netinkamas elgesys mokykloje** išsiskiria į vieną subkategoriją: bendravimo problemos mokykloje.

3 lentelė

VDC ir vaikų, lankančių dienos centrą tėvais, mokytojais bendravimas

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTIS TEIGINYS
Pozityvus bendravimas su mokytojais ir socialine pedagoge	Pagerėjo mokymosi rezultatai	Vaikai visad paruošia pamokas.
		Stengiasi atlikti namų darbus.
		Padedą mažesniems mokytis (jiems patinka mokytis).
		Geresni mokymosi pasiekimai.
		Pagerėjo mokymosi rezultatai
		Moka suvaldyti pyktį.
Bendravimo su vaikų tėvais stoka	Nesidomėjimas vaikais	Jiems vienodai, ką vaikai veikia.
		Jie gi patenkinti, kad vaikus kažkas prižiūri, bet patys nesirūpina
		O socialinės rizikos tėvus domina tik, kad vaikai jiems netrukdytų.
	Vaikų ir tėvų bendravimo problemos	Šeimose nėra emocinio artumo, taisyklių.
		Paskambina ir pasiguodžia, kad negali pakelti vaiko į mokyklą.
	Tėvų nenoras dalyvauti bendroje VDC veikloje	Tėvus sunku įtraukti į VDC bendrą veiklą su vaikais.
		Tėvus sunku motyvuoti labiau domėtis vaikais.
Netinkamas elgesys mokykloje	Bendravimo problemos mokykloje	Kartais net negalima patikėti, kad mokyklos „blogiukas“ - VDC nuostabiausias vaikas.
		Paskambina ir pasako, kad vaikas ir vėl pabėgo iš pamokų.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad pasikeitė daugelio vaikų bendravimas su mokytojais ir socialine pedagoge, nes vaikai stengiasi atlikti namų darbus, padeda net mažesniems mokytis, pagerėjo mokymosi rezultatai, geba suvaldyti pyktį. Tad nors maži, tačiau pasiekimai pastebimi. Tačiau mažai kas pakito bendravime su tėvais, tyrimo metu išaiškėjo, kad socialinės rizikos grupės tėvams visiškai tas pats, kuo jų vaikai užsiima, tačiau jie patenkinti, kad jais rūpintis nereikia. Vis tik sunku tėvus įtraukti į VDC veiklą, motyvuoti daugiau domėtis vaikais. Todėl VDC darbuotojų veikla ir ypatinga tuo, kad jie moko socialinių įgūdžių, pozityvaus bendravimo, tačiau neturi palaikymo ir vaikų ugdymo tęstinumo iš tėvų pusės. Nors ir stengiamasi ugdyti vaikus pozityvia linkme, tačiau pasitaiko, kad šie vaikai turi bendravimo ir ugdymo problemų mokykloje, nes būna „blogiukai“ ir bėga iš pamokų.

Trečiu klausimu siekta išsiaiškinti, kaip pasikeitė vaikų iš socialinės rizikos šeimų bendravimas nuo to taiko, kai jie pradėjo lankyti vaikų dienos centrą (4 lentelę). Išskirtos 4 kategorijos: netinkamas elgesys, socialinių įgūdžių stoka, tėvų dėmesio stoka, bendravimo stoka. **Netinkamo elgesio** kategoriją sudaro viena subkategorija: nemokėjimas elgtis socialinėje aplinkoje, **socialinių įgūdžių stoka** kategoriją sudaro 3 subkategorijos: higienos įgūdžių trūkumas, savitvarkos įgūdžių stoka, nemokėjimas bendrauti su suaugusiais. **Tėvų dėmesio stoka** - sudaryta iš vienos subkategorijos - negebėjimas bendrauti šeimoje **Bendravimo stokos kategorija** sudaryta iš nedrąsumo ir nepasitikėjimo subkategorijų.

4 lentelė

Vaikų bendravimo įgūdžiai pradėjus lankyti VDC

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTIS TEIGINYS
Netinkamas elgesys	Nemokėjimas elgtis socialinėje aplinkoje	Dažnai keikdavosi.
		Įžeidinėdavo vieni kitus, net apsistumdydavo.
		Dažnai kerštaudavo.
		Jei kuris vaikas nepatikdavo, jį ignoruodavo, šaipydavosi.
		Ypač pešdavosi vienos šeimos vaikai su kitos (tai tas aną pasakė, tai tas taip padarė), tada vyresnieji puldavo ginti savo brolių, žodžiu, vyko šeimų karai.
Socialinių įgūdžių stoka	Higienos įgūdžių trūkumas	Na, nelabai ir švarūs būdavo. Jau nekalbu, kad net rankų prieš valgį neprausdavo.
		Jau atrodo ir patys turėtų daugiau savim pasirūpinti, bet netvarkingi buvo. Gal kad nieko doro šeimoj nematę.
	Savitvarkos įgūdžių stoka	Nieko nesitvarkydavo, kaip dirbo taip ir paliko.

	Nemokėjimas bendrauti su suaugusiais	Na, su suaugusiais jokie mandagumo- „tu“, „atnešk“, „paduok“ ir pan.
Tėvų dėmesio stoka	Negebėjimas bendrauti šeimoje	Šeimose nėra emocinio šilumo
		Šeimose nėra nustatyta jokių taisyklių ar tam tikrų ribų
Bendravimo stoka	Nedrašumas	Apsižiūri, būna nedrašūs, uždari.
	Nesitikėjimas	Vaikai mažai kuo pasitiki, linkę viską slėpti ir nemoka pozityviai bendrauti.
		Teigiami pokyčiai pastebimi pas nedaugeli vaikų.

Tyrimas atskleidė, kad vaikai pradėję lankyti VDC pasižymėjo netinkamu elgesiu, nes nemokėjo elgtis visuomenėje, jie keikėsi, įžeidinėjo vienas kitą, pešdavosi ir pan. Šiems vaikams trūko ir elementarių socialinių įgūdžių, higienos, savitvarkos, pagarbaus bendravimo su suaugusiais. Galima daryti išvadą, kad tiek netinkamas elgesys, tiek socialinių įgūdžių stoka vystosi dėl tėvų negebėjimo bendrauti šeimoje, negebėjimo ugdyti vaikus, nes šeimose vaikai neugdomi nustatant jiems namų taisykles ar leistinas elgesio ribas, o tai atsispindi per bendravimo su vaikais stoką. Į VDC atėję vaikai dažnai būna nedrašūs, uždari, nepasitikintys. Galima teigti, kad dauguma vaikų iš socialinės rizikos šeimų vos pradėję lankyti dienos centrą elgėsi ne visai tinkami, neturėjo socialinių ir pozityvaus bendravimo įgūdžių.

Kitoje lentelėje matome, kokie vaikų pokyčiai pradėjus lankyti VDC (žr. 5 lentelę). Išskiriamos 4 kategorijos: pagarba VDC darbuotojams, pokyčiai vaikų elgesyje, pagalbos reikalingumas, pokyčiai matomi VDC ribose. **Pagarba VDC darbuotojams** susideda iš šių subkategorijų: pagarba vadovams, tinkamas bendravimas, atsakomybės išugdymas, nustatytų taisyklių laikymasis. **Pokyčiai vaikų elgesyje suskirstyti** į 4 subkategorijas: sutarimas su kitais vaikais, laikymasis vidaus taisyklių, kalbos tobulinimas, bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžių tobulinimas. **Pagalbos reikalingumas** išsiskiria į dvi subkategorijas psichologo konsultacijos ir socialinio pedagogo pagalba. **Pokyčiai matomi VDC ribose** -išskiriama viena subkategorija- vaikų dienos centre.

5 lentelė

Vaikų bendravimo įgūdžių pokyčiai, dalyvaujant VDC veikloje

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTIS TEIGINYS
Pagarba VDC darbuotojams	Pagarba vadovams	Mandagiai elgiasi su darbuotojais, o anksčiau tik visko reikalaudavo.
		Būna, kad išsprūsta kreipinys „tu“, bet tada mandagiai pasitaiso arba sako „tu - iš didžiosios raidės“.

		Dabar jau ir sveikinasi, ir moka gražiai prašyti.
		Kartais iš žvilgsnio supranta, kad neteisingai pasielgė.
		Darbuotojus gerbia, bendrauja su jais pagarbiai.
		Vaikai pasitiki darbuotojais, mato, kad nieks nelinki čia blogo.
	Tinkamas bendravimas	Patobulėjo vaikų kalba, gražesnis žodynas.
		Dingo tie žodeliai - „atnešk, paduok“.
		Patobulėjo jų kalbos žodynas.
		Kai kurie išmoko valdyti pyktį.
	Atsakomybės išugdymas	Tapo atsakingesni, nereikia kiekvieną kartą priminti, kad turi kažką padaryti.
	Nustatytų taisyklių laikymasis	Išmoko laikytis taisyklių, žino, kas galima ir negalima.
Pakyčiai vaikų elgesyje	Sutarimas su kitais vaikais	Vaikai geba žaisti kartu.
		Juos jungia bendri interesai; žaidimai, pomėgiai.
		Ir berniukai ir mergaitės sudaro bendrą komandą.
		Vaikai pramoko bendradarbiauti.
		Pokyčiai matomi, nes bendravimas tapo atviresnis bei nuoširdesnis.
	Laikymasis vidaus taisyklių	Būdavo palaida bala, ką nori, tą daro, dabar jau kitaip, tvarka yra tvarka.
		Žino kas galima, o kas ne.
		Išmoko dalintis.
	Kalbos tobulinimas	Mažiau vartoja necenzūrinių žodžių.
	Bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžių tobulinimas	Daugiau žaidžia kartu.
		Dirba kūrybinius darbelius kartu.
Pagalbos vaikams reikalingumas	Socialinio pedagogo pagalba	Moka paprašyti, jei ko reikia, pasidalinti.
		Moka atpažinti patyčias ir netinkamą vaikų elgesį.
		Užaina pykčio prieuoliai, todėl reikia psichologo pagalbos.
		Nieko neveikia, maištauja, tada einam skaityt taisyklių.
		Aiškinamės kas galima, o kas negalima.
		Mažiau dabar jau maištauja, bet vis tiek pasitaiko atvejų.

Pokyčiai matomi VDC ribose	Vaikų dienos centre	Jie tampa labiau bendraujantys, atviresni ir jaučiasi reikalingi.
		Dažniau moka parodyti savo emocijas, drąsiau reikšti savo nuomonę.
		Bendraudami vieni su kitais VDC stengiasi nevartoti cenzūrinių žodžių, stengiasi neprasivardžiuoti, nes žino, kad tai nemandagu, negražu, taip nedera elgtis.
		Tačiau išėję pro VDC duris į kiemą, kai nemato ir negirdi socialinė darbuotoja, ar socialinė pedagogė - mandagumo taisyklės negalioja.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad vaikai iš socialinės rizikos šeimų po tam tikro laiko pradėjo gerbti centro vadovus, tinkamai su jais bendrauti, pamažu jiems ugdomas atsakomybės už save jausmas, išmokoma laikytis VDC taisyklių. Jaučiamas ir kitoks bendravimas su VDC lankančiais vaikais: vaikai tarpusavyje geba žaisti, sudaryti vieną komandą neskirdami ar jie berniukas, ar mergaitė, o bendrų žaidimų metu jie išmoko tarpusavyje bendrauti. Vadinasi pakito jų bendravimo įgūdžiai, nes žaisdami su kitais vaikais išmoko elgtis neįžeidinėdami, neskriausdami vieni kitų. Vidaus tvarkos taisyklės reguliuoja vaikų iš socialinės rizikos šeimų elgesio ir galimybių taisyklės, tiksliau, vidaus taisyklės nustato ribas kas galima ir kas ne.

Tačiau pasitaiko atvejų, kad reikalinga ir net būtina psichologo ar socialinio pedagogo pagalba, nes vaikai nemoka valdyti pykčio priepuolių, suvokti kas leistina, o kas ne. Galima padaryti išvadą, kad vaikai pradėję lankyti VDC pasikeitė į gerąją pusę, išmoko bendrauti, bendraudami su suaugusiais, tapo atsakingesni, mandagesni (ugdoma abipusė pagarba), mažiau reikalaujantys, o bendradarbiaudami su kitais vaikais susirasti draugų pagal bendrus interesus, pomėgius. Galima teigti, kad VDC darbuotojų gerumas ir ryžtingumas ugdo vaikus pozityviai elgtis, mokytis iš vyresniųjų ir sekti jų geru pavyzdžiu. Tačiau, pasitaiko atvejų, kad užvėrus VDC duris, vaikai vėl elgiasi netinkamai. Galima teigti, kad nors ir VDC patalpose, tačiau pozityvaus bendravimo užuomazgos yra, tačiau jei prie to prisidėtų ir pačios socialinės rizikos šeimos - rezultatas būtų labiau pastebimas ir ne tik VDC ribose.

Ketvirtu klausimu siekta išsiaiškinti kaip vaikams iš socialinės rizikos šeimų sekasi mokykloje, kokie yra jų sportiniai ir kt. pasiekimai (žr. 6 lentelę). Išskirtos 3 kategorijos: mokymosi pasiekimai, kiti pasiekimai, pasiekimus trukdantys veiksniai. **Mokymosi pasiekimai** išskirti į vieną subkategoriją - pamokų ruošą, **kiti pasiekimai** išskirti į vieną subkategoriją - į sportinius pasiekimus, **pasiekimus trukdantys veiksniai** išskirti į 3 subkategorijas: vaiko psichinė ir fizinė branda, psichologiniai sutrikimai, biologinė šeimos įtaka.

Vaikų, lankančių VDC pasiekimai

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTIS TEIGINYS
Mokymosi pasiekimai	Pamokų ruošą	Visas paskirtas namų užduotis atlieka vaikų dienos centre.
		Sužiūrėm ar visus namų darbus atliko.
		Pasiekimai neblogi, bet dauguma mokosi pagal specialiąją programą.
Kiti pasiekimai	Sportiniai pasiekimai	Noriai dalyvauja visose varžybose.
		Vaikai labai aktyvūs, mėgsta judėti.
		Kai kurie vaikai noriai dalyvauja sportiniam gyvenime.
		Kai kurie vaikai dalyvauja sporto renginiuose.
		Sporto srity gauna apdovanojimus.
Pasiekimus trukdantys veiksniai	Vaiko psichinė ir fizinė branda	Tai priklauso nuo vaiko raidos ir brandos, nuo vaiko fizinių sutrikimų.
	Psichologiniai sutrikimai	Priklauso nuo psichinių sutrikimų.
	Biologinės šeimos įtaka	Pačios šeimos įtakos vaiko ugdymui.
		Tėvai niekada nepadėdavo vaikams ruošti namų darbų.
		Pasiekimus turime galimybę stebėti elektroniniame dienine, VDC bent minimaliai vaikai paruošia namų darbus.

Tyrimo rezultatai parodė, kad nors ir menki, tačiau pastebimi mokymosi pasiekimai, nes vaikai iš socialinės rizikos šeimų bent jau stengiasi paruošti pamokas. Taip, dauguma jų mokosi pagal specialiąją programą, todėl jiems pateikiamos lengvesnės užduotys, tačiau būdami namuose šie vaikai net ir šių namų užduočių neparuošdavo. Informantai įvardina, kad tam turi reikšmę vaiko psichinė ir fizinė branda bei psichologiniai sutrikimai, o taip pat biologinės šeimos įtaka. Galima įžvelgti, kad tėvai mažai domėjosi vaiko pasiekimais, mažai bendraudavo šia namų darbų ruošimo tema ir visiškai nepadėdavo mokytis. Galima daryti prielaidą, kad socialinės rizikos grupės tėvams vaikų pasiekimai nerūpėjo, todėl nebuvo kontrolės ar/ir skatinimų, kad vaikai sėkmingai mokytųsi.

Penktu klausimu siekta sužinoti, kokie metodai buvo taikomi dirbant su socialinės rizikos šeimų vaikais, mokant juos pozityvaus bendravimo, ir ar pavyko pasiekti norimų rezultatų šių vaikų bendravime (žr. 9 lentelę). Išskiriamos šios kategorijos: individualus socialinis darbas, darbas grupėje, socialinių įgūdžių ugdymas, terapiniai užsiėmimai, skatinimo metodas. **Individualus socialinis darbas** sudarytas iš vienos subkategorijos - pokalbiai - diskusijos. **Darbas grupėje** sudarytas iš dviejų subkategorijų - filmų aptarimas, pokalbiai įvairiomis temomis.

Socialinių įgūdžių ugdymas, susideda iš vienos subkategorijos - socialinių įgūdžių ugdymo pamokėlės. *Terapiniai užsiėmimai* susideda iš dviejų subkategorijų: dailės terapija, gamtos terapija. *Skatinimo metodas* - išskiriama dvi kategorijos - pozityvūs skatinimai, padrąsinimai.

7 lentelė

Metodai, taikyti mokant vaikus pozityvaus bendravimo

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTIS TEIGINYS
Individualus socialinis darbas	Pokalbiai - diskusijos	Kalbama kaip elgiasi, numatom, kaip jam patiktų, kad su tuo vaiku elgtųsi, diskutuojam.
		Vaiko konsultavimas, informavimas.
		Pagalba pamokų ruošoje.
Darbas grupėje	Filmų aptarimas	Žiūrima ir aptariami matyti filmukai.
	Pokalbiai įvairiomis temomis	Kalbama įvairiomis temomis: apie saugų eismą, žalingus įpročius, profesijas. Vaikai mokosi išklausti, argumentuoti savo pasisakymus.
Socialinių įgūdžių ugdymas	Socialinių įgūdžių ugdymo pamokėlės	Mokomės kaip reikia elgtis prie stalo, kaip pavalgis viską susitvarkyti.
		Elementariai - pradedam nuo pasiruošimo veiklai ir taip darom, kad po veiklos būtų viskas sutvarkyta, sudėliota į savo vietas.
Terapiniai užsiėmimai	Dailės terapija	Fraktalų piešimas.
		Mandalų spalvinimas.
	Gamtos terapija	Pažintinės išvykos.
Skatinimo metodas	Pozityvūs skatinimai	Akcentuoti geri darbai ir apdovanoti.
	Padrąsinimai	Bijo imtis sudėtingesnės veiklos, tai reikia padrąsinti palaikyti.
		Veikia, kai juos pagiri, pasakai, kad jiems pavyks.

Tyrimas parodė, kad su siekiant ugdyti vaikams pozityvaus bendravimo įgūdžius taikoma įvairūs metodai: individualus socialinis darbas, darbas grupėje, socialinių įgūdžių ugdymas, terapiniai užsiėmimai bei naudotas skatinimo metodas. Pokalbių - diskusijų metu aptariamas tinkamas ir netinkamas elgesys, stengiamasi vaiką konsultuoti informuoti apie pozityvaus bendravimo galimybes. Dirbama grupėse, dažniausiai aptariami matyti filmai, analizuojama geri ir netinkami poelgiai. Vyksta grupėse ir pokalbių kitomis temomis, tačiau ir čia galima ugdyti pozityvaus bendravimo įgūdžius: mokoma išklausti pašnekovo, ne tik pasakyti, bet ir pagrįsti savo nuomonę. Pozityvus bendravimas dažniausiai vyksta kažkokioje erdvėje, derinamas su tam tikra

veikla, todėl socialinių įgūdžių ugdymo pamokėlės labai tinka ugdyti pozityvius bendravimo įgūdžius arba bent jau sukurti tam tinkamą aplinką. Terapiniai užsiėmimai leidžia vaikams užsiimti mėgiama veikla, atsipalaiduoti, išsakyti savo jausmus. Skatinimo metodai labiausiai veikia vaikus - nebūtina jų skatinti materialiai, pakanka gero žodžio ar palaikymo. Pozityvios tėvystės programose akcentuojama, jog turėtume ne apdovanoti, tačiau padrąsinti vaikus. Galima daryti prielaidą, kad visi darbo metodai įgalina vaikus elgtis pozityviai, kitaip, nei jie yra įpratę.

Šeštu klausimu siekta išsiaiškinti, kaip dirbama su vaikų tėvais, kad vaikų bendravimas taptų pozityvesnis (žr. 8 lentelę). Išskiriama 3 kategorijos: bendrosios socialinės paslaugos, individualus bendravimas, nepalaikomas bendravimas. Kategorija **bendrosios socialinės paslaugos** išskaidyta į dvi subkategorijas: informavimas ir konsultavimas, **individualus bendravimas** - išskirtos dvi subkategorijas - bendravimas ir mokymas, **nepalaikomas bendravimas** sudaryta iš vienos subkategorijos - tėvų nenortas keistis.

8 lentelė

Darbas su vaikų tėvais, siekiant, kad bendravimas taptų pozityvesnis

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTIS TEIGINYS
Bendrosios socialinės paslaugos	Informavimas	Informuojame kaip vaikams sekasi.
	Konsultavimas	Jei iškyla kokių problemų (ypač dėl vaikų elgesio pasiūlom susitikimą su psichologu.
		Teikiamos bendrosios socialinės paslaugos – konsultavimas, informavimas, bendravimas ir atstovavimas.
Individualus bendravimas	Bendravimas	Pakalbam, ko vaikas išmoko .
		Parodome, kokių darbelių padarė.
		Patariame ko dar reiktų, kad vaikas namie pasimokytų.
	Mokymas	Patariame, kad įtvirtintų VDC išmokus socialinius įgūdžius, kad jie kartu taip darytų.
		Patariame, kad vaikas geriau elgsis, jei bus giriamas, o ne peikiamas. Nes pas mus taip daroma ir vaikas nori ir stengiasi keistis.
Nepalaikomas bendravimas	Tėvų nenoras keistis	Manau, kad šeimoj niekas nesikeičia niekas su tuo vaiku nekalba.
		Tėvams nerūpi jų vaikų pasiekimai, jų darbeliai.
		Sunku ką nors pasakyti, vaikai tai keičias, o tėvai, manau, kad ne.
		Tėvų elgesys mažai pasikeitė.

		Savo noru tėvai į VDC neateina.
		Negaliu kalbėti apie vidinius šeimos santykius, nes neturiu tokios gilios informacijos.

Tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad siekiant pozityvaus socialinės rizikos šeimų tėvų ir vaikų bendravimo, šioms šeimoms teikiamos bendrosios socialinės paslaugos. Jų metu informuojama apie vaiko pasiekimus, konsultuojama, jei iškyla su ugdymu ar bendravimu susijusios problemos ir pan. Taip pat stengiamasi individualiai bendrauti, kad sudominti vaiko pasiekimais, kad patarti ko dar reikėtų, kad vaikas namie pasimokytų, įtvirtintų išmokus įgūdžius, kad vaikas pats norėtų keistis. Tyrimas parodė, kad dažniausiai tėvai nenori keistis. Informantai pastebi, kad vaikai keičiasi pozityvia linkme, tiek pozityvaus bendravimo, tiek elgesio ir mokymosi atžvilgiu. Apibendrinant galima teigti, kad siekiant kad socialinės rizikos šeimose bendravimas taptų pozityvesnis, VDC teikiamos bendrosios paslaugos, bendraujama individualiai, siekiant tėvus mokyti ir kitaip įgalinti juos keistis, tačiau vaikai keičiasi pozityve linkme, o tėvai dažniausiai atsisako bet kokio bendravimo su VDC darbuotojais.

Septintu klausimu siekta išsiaiškinti informantų nuomonę, ar reikalingi pozityvaus bendravimo mokymai tėvams, kaip jų nuomone, jie turėtų būti organizuojami (žr. 9 lentelę). Išskiriama 3 kategorijos: teikiamų paslaugų pakanka, tėvų pastangų stoka, priverstinis mokymas. **Kategorija teikiamų paslaugų pakanka** išskaidyta į dvi subkategorijas: teikiamos paslaugos, psichologo paskaitos. **Tėvų pastangų stoka** išsiskiria į dvi subkategorijas: nenoras girdėti, nenoras mokytis. Kategorija **priverstinis mokymas** - sudaryta iš 2 subkategorijų: paskaitos, seminarai, praktiniai užsiėmimai.

9 lentelė

Pozityvaus bendravimo mokymų svarba tėvams

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTIS TEIGINYS
Teikiamų paslaugų pakanka	Teikiamos paslaugos	Socialinės paslaugos, soc. rizikos šeimoms, tikrai yra pakankamos.
		Tikrai socialiniai darbuotojai bei mes, dirbantys VDC darbuotojai, stengėmės ir dedame visas pastangas, kad tokioms šeimoms būtų lengviau socializuotis visuomenėje bei dorai gyventi.
	Psichologo paskaitos	Matau, kad tėvams daugiau reikia psichologo paskaitų.
		Reiktų ir psichologo praktinių užsiėmimų.
		Gal kokių praktinių situacijų sprendimo, kas konkrečiai tiktų jų vaikams.

Tėvų pastangų stoka	Nenoras girdėti	Jiems kalbi, kad su vaiku taip mes bendraujam, jūs irgi taip namie pasistenkit, bet negirdi.
		Paklausi vaiko kaip su tėvais santykiai- sako, kad tokie pat, jie visai su manim nešneka, o rėkia.
	Nenoras mokytis	Nelabai jie nori mokytis. Nepasiduoda geriems patarimams.
		Tėvai neturi ne tik bendravimo, bet ir pagrindinių socialinių įgūdžių.
		Dauguma priklauso nuo šeimos.
Priverstinis mokymas	Paskaitos	Reikėtų organizuoti priverstines paskaitas ir praktinius užsiėmimus
		Ir bendravimo ir socialinių įgūdžių ugdymui reikia mokymų, ir tik priverstinių.
	Seminarai, praktiniai užsiėmimai	Pozityvaus bendravimo mokymai turi būti privalomi, turi būti inicijuojami visoms socialinės rizikos šeimoms kaip prievolė
		Pozityvaus bendravimo mokymai, juo labiau pozityvios tėvystės kažkokie kursai turėtų būti organizuojami, tik kaip tai padaryti realiame gyvenime sunku sugalvoti.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kas socialinės rizikos šeimos gauna paslaugas ir, informantų nuomone, tų paslaugų pakanka, nes socialiniai darbuotojai, dirbantys su socialinės rizikos šeimomis ir VDC darbuotojai, stengiasi ir deda visas pastangas, kad tokioms šeimoms būtų lengviau socializuotis visuomenėje bei dorai gyventi. Tyrimas atskleidė, kad socialinės rizikos šeimoms būtų reikalinga psichologo konsultacija, kad konkrečiai tiktų spręsti problemas, susijusias su jų vaikais. Tačiau dauguma tokių tėvų net nenori girdėti apie kitokį bendravimą su vaikais, jie įpratę rėkti ar kitaip negerai elgtis su vaikais ir nepriima siūlomų patarimų. Todėl galima teigti, kad socialinio darbuotojo veikla, susijusi su pozityvaus bendravimo tobulinimu socialinės rizikos šeimose nėra produktyvi ir beveik nevykdoma, nes šios šeimos pačios nenori mokytis ir keistis. Todėl priverstinis mokymas būtų viena iš išečių, kada socialinės rizikos šeimos galėtų išklausti paskaitas, dalyvauti seminaruose ir praktiniuose mokymuose. Tačiau ir patys informantai yra pasimetę, nes realiame gyvenime - sunkiai įvykdoma užduotis. Todėl galima teigti, kad socialinių darbuotojai stengiasi ir nori ugdyti tiek tėvus, tiek jų vaikus pozityvaus bendravimo, tačiau dėl pačių tėvų nenoro abipusis mokymas mažai vyksta. VDC darbuotojai, mokydami socialinės rizikos šeimų vaikus pozityvaus bendravimo įgūdžių atlieka tėvų vaidmenį, kuris sąlygoja supratimą apie kitokį bendravimą, moko gero elgesio įgūdžių ir prisitaikymo visuomenėje.

3.3. Tyrimo rezultatų apibendrinimas

Atliktas tyrimas atskleidė, kad:

- Informantai turi pakankamai kompetencijos ir darbo patirties padedančios socialinės rizikos ir kitų socialinių problemų turinčioms šeimoms bei jų vaikams pagerinti jų gyvenimo kokybę ir sumažinti socialinę atskirtį;
- aktyvūs užsiėmimai padeda vaikams išsikrauti, išlieti per dieną susikaupusią energiją, pasyvūs stalo žaidimai moko susikaupimo, bendravimo, meninę veiklą atskleidžia vaikų kūrybiškumą, moko sukaupti dėmesį, per įvairias veiklas mezgasi tarpusavio bendravimas ir bendradarbiavimas;
- sunku socialinės rizikos šeimų vaikų tėvus įtraukti į VDC veiklą, motyvuoti daugiau domėtis vaikais. Todėl VDC darbuotojų veikla ir ypatinga tuo, kad jie moko socialinių įgūdžių, pozityvaus bendravimo, tačiau neturi palaikymo ir vaikų ugdymo tęstinumo iš tėvų pusės. Nors ir stengiamasi ugdyti vaikus pozityvia linkme, tačiau šie vaikai, neturėdami pozityvios aplinkos namuose, neturi galimybės įtvirtinti mokomų įgūdžių. Tai yra didelė problema;
- tiek netinkamas elgesys, tiek socialinių įgūdžių stoka vystosi dėl tėvų negebėjimo bendrauti šeimoje, negebėjimo ugdyti vaikus, nes šeimose vaikai neugdomi nustatant jiems namų taisyklių ar leistinų elgesio ribų, o tai atsispindi šių vaikų santykiuose su bendraamžiais, mokytojais, socialiniais darbuotojais. Dauguma vaikų iš socialinės rizikos šeimų vos pradėję lankyti dienos centrą elgėsi ne visai tinkami, neturėjo socialinių ir bendravimo įgūdžių.
- VDC lankantys vaikai geba tarpusavyje žaisti, sudaryti vieną komandą, bendrų žaidimų metu jie išmoko tarpusavyje bendrauti. Bendrai žaisdami vaikai išmoko elgtis neįžeidinėdami, neskriausdami vieni kitų. Vidaus tvarkos taisyklės reguliuoja vaikų iš socialinės rizikos šeimų elgesio ir galimybių taisyklės, tiksliau, vidaus taisyklės nustato ribas kas galima ir kas ne;
- VDC darbuotojų gerumas ir ryžtingumas ugdo vaikus pozityviai elgtis, skatina juos mokytis iš vyresniųjų ir sekti jų geru pavyzdžiu. Tačiau, pasitaiko atvejų, kad užvėrus VDC duris, vaikai vėl elgiasi netinkamai;
- VDC yra pozityvaus bendravimo ugdymo užuomazgos, tačiau jei prie to prisidėtų ir pačios socialinės rizikos šeimos - rezultatas būtų labiau pastebimas ir ne tik VDC ribose;
- tėvai mažai domisi vaikų pasiekimais, visiškai nepadeda mokytis. Galima daryti prielaidą, kad socialinės rizikos grupės tėvams vaikų pasiekimai nerūpi, todėl nėra kontrolės ar/ir skatinimų, kad vaikai sėkmingai mokytųsi;
- siekiant ugdyti pozityvaus bendravimo įgūdžius, dirbant su vaikais taikomi įvairūs metodai: individualus socialinis darbas, darbas grupėje, kuris perduodamas per bendrus

komandinius žaidimus, mokomųjų filmų bei animacinių filmukų žiūrėjimą ir aptarimą, dailės terapijos užsiėmimus, vaikų skatinimo metodus. Galima daryti prielaidą, kad visi darbo metodai įgalina vaikus elgtis pozityviai, kitaip, nei jie yra įpratę;

- kad socialinės rizikos šeimose bendravimas taptų pozityvesnis, VDC teikiamos bendrosios paslaugos, bendraujama individualiai, siekiant tėvus mokyti ir kitaip įgalinti juos keistis, tačiau vaikai keičiasi pozityve linkme, o tėvai dažniausiai atsisako bet kokio bendravimo su VDC darbuotojais;

- socialinio darbuotojo veikla, vykdoma VDC, susijusi su pozityvaus bendravimo tobulinimu socialinės rizikos šeimose nėra efektyvi nors visokeriopai vykdoma, nes šios šeimos pačios nenori mokytis ir keistis. Tačiau ir patys informantai yra nusivylę, nes realiame gyvenime - sunkiai įvykdoma užduotis. VDC darbuotojai, mokydami socialinės rizikos šeimų vaikus pozityvaus bendravimo įgūdžių atlieka tėvų vaidmenį, kuris sąlygoja supratimą apie kitoki bendravimą, moko gero elgesio įgūdžių ir prisitaikymo visuomenėje.

IŠVADOS

1. Išanalizavus pozityvaus bendravimo sampratą, nustatyta, kad poreikis pozityviai bendrauti labai reikalingas vaiko socializacijai. **Pozityvus bendravimas - tai visoms pusėms priimtinas, palankus bendravimas, kuris pasireiškia per mandagų elgesį, emocijų valdymą, vaikų skatinimas patiems spręsti problemas, o vietoj pagyrimų naudojami padėsinimai.** Pozityviai auklėjant vaikus, netinkamas elgesys laikomas kaip galimybė mokytis, o vaikai aktyviai įtraukiami, ieškant atitinkamo sprendimo.

2. Išanalizavus socialinio darbuotojo veiklos galimybes, ugdant socialinės rizikos šeimų vaikų pozityvaus bendravimo įgūdžius, išryškėjo, kad *tėvystei reikalingos žinios ir gebėjimai*. Tačiau ne visiems tėvams užtenka žinių apie vaiko poreikius, vaiko vystymąsi, ir t.t. Šiam tikslui kuriamos pozityvios tėvystės ugdymo programos. Socialiniai darbuotojai motyvuoja socialinės rizikos šeimas, pozityviems pokyčiams, tačiau tai sunkiai pavyksta, nes pačios šeimos neįžvelgia nei savo, nei savo vaikų problemų. Todėl būtina išjudinti ir plėsti šių asmenų socialinį tinklą, kad ir kiti bendruomenės nariai, organizacijos prisidėtų teikiant pagalbą, palaikymą šioms šeimoms.

3. Ištyrus socialinio darbuotojo veiklos ypatumus, ugdant socialinės rizikos šeimų vaikų pozityvaus bendravimo įgūdžius X centre paaiškėjo, kad:

- VDC moko vaikus socialinių įgūdžių, pozityvaus bendravimo, tačiau vaikai neturi palaikymo ir ugdymo tęstinumo iš tėvų pusės. Tik VDC darbuotojų gerumas ir ryžtingumas ugdo vaikus pozityviai elgtis, skatina juos mokytis iš vyresniųjų ir sekti jų geru pavyzdžiu;
- visi darbo metodai (individualus darbas, darbas grupėje, kuris perduodamas per bendrus komandinius žaidimus, mokomųjų filmų bei animacinių filmukų žiūrėjimą ir aptarimą, dailės terapijos užsiėmimus, taikomas skatinimo metodas) įgalina vaikus elgtis pozityviai, kitaip, nei jie yra įpratę;
- socialinio darbuotojo veikla, susijusi su pozityvaus bendravimo tobulinimu socialinės rizikos šeimose nėra pakankamai efektyvi, nes šios šeimos pačios nenori mokytis ir keistis;
- VDC darbuotojai, mokydami socialinės rizikos šeimų vaikus pozityvaus bendravimo įgūdžių atlieka tėvų vaidmenį, kuris sąlygoja supratimą apie kitokį bendravimą, moko gero elgesio įgūdžių ir prisitaikymo visuomenėje.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Bartuševičienė, V., Kuprėnaitė, Ž., Steponienė, V. (2016). Savarankiškų rašto ir baigiamųjų darbų rengimo metodiniai reikalavimai, Utena.
2. Bendravimo su vaikais tobulinimo kursų programa. (2013). Patvirtinta Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro direktoriaus 2013 m. vasario 19 d. įsakymu Nr.(1.3) V-37.
3. Breidokienė, R., Ignatovičienė, S. (2015). Pozityviosios tėvystės įgūdžių ugdymo metodinės rekomendacijos. Vilnius.
4. Burvytė, S. (2013). Šeimos ir ikimokyklinių ugdymo institucijų bendradarbiavimas: pozityviosios tėvystės skatinimo aspektas. Prieiga per internetą: socialinisugdymas.leu.lt/index.php/socialinisugdymas/article/viewFile/71/65. [žiūrėta 2018-05-10].
5. Čigienė, R. (2005). Tėvų požiūris į vaiko socializaciją ikimokyklinėje įstaigoje. *Prasmingas dialogas su ugdytinių tėvais – vaiko sėkmingos socializacijos prielaida*. 2005 m. lapkričio 11 d. respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos medžiaga. Sudarė D. Pakėnienė, D. Ramanauskienė, A. Tarasonienė. Šiauliai: Lucilijus, 2005.
6. Dr. Thomas Gordon pozityvios tėvystės įgūdžių lavinimo programa. (2009). Prieiga per internetą: <http://procoaching.eu/node/50> [žiūrėta 2018-04-10].
7. Durran, J. (2012). Stiprių santykių tarp tėvų ir vaiko kūrimo vadovas: teigiamas, vaiko teisių nuostatomis pagrįstas požiūris. Visuomeninė organizacija „Gelbėkit vaikus“.
8. Gray, J. (1999). Vaikai kilę iš dangaus. Vilnius: Alma Litera.
9. Jonynienė, J. (2013). Efektyvaus auklėjimo įgūdžių lavinimo programa STEP: tikėti, drąsinti, ugdyti atsakomybę. Mokslinė praktinė konferencija „Rūpi vaikai – padėkim tėvams“, Vilnius. Prieiga per internetą: <http://www.stepgrupes.lt/wp-content/uploads/2013/12/STEP> [žiūrėta 2018-04-12].
10. Juozulynas, A. Jurgelėnas, A., Narkauskaitė, L., Venalis, A. (2012). Vaikų agresyvaus elgesio priežastys. Visuomenės sveikata 2012/4 (59).
11. Jušinskienė, R., Matulevičienė D. (2014). Mokymų modulio „Tėvų švietimas“ medžiaga. Lazdijai. Marijampolės Meilės Lukšienės švietimo centras.

12. Kaminskienė, G. (2014). Kokybiškas bendravimas su vaiku – geriausias vaistas. Lsveikata.lt Prieiga per internetą: <http://lsveikata.lt/sveika-visuomene/kokybiskas-bendravimas-su-vaiku-geriausias-vaistas-1017> [žiūrėta 2018-04-12].
13. Kanaševičienė, D. (2008). Ikimokyklinių institucijų pedagogų bendravimo kompetencijų vaidmuo vaikų tarpusavio santykiams. Magistro baigiamasis darbas. Prieiga per internetą: elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2061635/datastreams/.../content [žiūrėta 2018-04-10].
14. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex, 2002
15. Kuraitė, E. (2012). Ko ir kaip vaikai mokosi iš mūsų. Prieiga per internetą: <http://www.pozityvitevyste.lt/lt/rekomenduojame-paskaityti/120-ko-ir-kaip-vaikai-mokosi-is-musu> [žiūrėta 2018-04-12].
16. LR Vyriausybės nutarimas. Įpareigojimo išklausti bendravimo su vaikais tobulinimo kursus vykdymo tvarkos aprašas (2012). Valstybės žinios, 2012-12-15, Nr. 146-7530
17. Lietuvos Respublikos Seimo Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (2006). Valstybės žinios, 2006-02-11, Nr. 17-589.
18. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807. Prieiga per internetą: Aktuali redakcija 2017-02-21 - 2018-06-30 [žiūrėta 2018-04-10].
19. Liobikienė, T., N. (2009). Sisteminė pozityvios tėvystės raiškos ir ugdymo perspektyva. Socialinis darbas. Patirtis ir metodai, 2009, nr. 4(2), p. 107-123
20. Monkevičienė, O. (2003). Lietuvos priešmokyklinio ugdymo grupėse taikomos ugdymo tendencijos. Pedagogika. Mokslo darbai, 68, p.
21. Rimkus, V., Žemgulienė, S. (2013). Socialinės rizikos šeimų socialinio tinklo ir jo teikiamo socialinio palaikymo aspektai. Tiltai, 2013, 1 .
22. Skirmantienė, J. (2013). Neformaliojo ugdymo svarba pozityviajai socializacijai. Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika 2013 Nr. 7 Prieiga per internetą: tiketi_drasinti_ugdyti.pdf [žiūrėta 2018-04-22].
23. Švenčionėlių socialinių paslaugų centro 2018 m. veiklos planas. (2017).
24. Švenčionėlių socialinių paslaugų centro vaikų dienos centro socialinių įgūdžių ugdymo programa „Kelias į ateitį“. (2017).
25. Vaitiekienė, N. (2013). Socialinės rizikos šeimų vaikų, lankančių dienos veiklos tarnybą, socialinių įgūdžių analizė. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2013~1367189379238/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2018-04-10].

26. Visockė, N. (2011). Kaip auklėti vaikus pozityviai. Prieiga per internetą: www.rasajukneviene.lt/uploads/1/2/6/0/.../kaip_vaikus_aukleti_pozityviai.doc [žiūrėta 2018-04-16].
27. 2016-2017 socialinis pranešimas. (2017). Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/13488_socialinis-pranesimas-2016-17.pdf [žiūrėta 2018-03-14].
28. Гиппенрейтер, Ю. (2008). Общаться с ребенком. как? Prieiga per internetą: <http://avidreaders.ru/book/obschatsya-s-rebenkom-kak.html> [žiūrėta 2018-05-10].